אשה יראת ה' היא תתהלל

בית יעקב

בית יעקב לכו ונלכה באור ה'

ליטעראַרישער נאַציאָנאַל-זשורנאַל

יאָרגאַנג 9

אָרגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן
און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן
רעדאַקטאָר: א. ג. פרידנזאָן

נומער 83

ב"ה, לאָדזש-קראָקע-וואַרשע, פרייטיק פ' תרומה ה' אדר א' תרצ"ב

אַלמאַנאַך אויסגאַבע פון בית-יעקב-זשורנאַל

צום טאָפּלטן יום-טוב פון אָרטאָדאָקסישן יידנטום!

מיר האָבן שוין אָנגיהויבן מיט רירעוודיקע הכנות צו אַרויסצוגעבן איינים פון די נאָענטע נומערן „בית-יעקב" אַלס גרויסע אַלמאַנאַך אויסגאַבע לכבוד דעם טאָפּלטן יום-טוב פון אָרטאָדאָקסישן יידנטום.

20 יאָר אגודת-ישראל און 15 יאָר בית-יעקב-באַוועגונג.

דאָס אויספאַלן פון גראַנדיעזן טאָפּלטן יום-טוב פון רעליגיעזן יידישן צבור אין גאָר דער וועלט, וועט דורך אונדזער רעדאַקציע, וואָס שטייט שוין יאָרן-לאַנג אין צענטער פון דער דאָזיקער היסטאָרישער עבודת-הקודש פאַראייביקט ווערן מיט אַ גרויס זאַמל-בוך, וואָס מיר האָבן שוין לאַנג גיפּלאַנט און אַצינד, ווען מיר שוין ב"ה אויפן וועג פון אויספירן מכוח אל הפועל דעם דאָזיקן וויכטיקן גידאַנק.

אויטאָריטעטע פירער פון אַגודת-ישראל. פירער און פירערנס פון „בית יעקב"

וועלן אין אונדזער מאָנומענטאַלער אַלמאַנאַך אויסגאַבע, פאַרעפנטלעכן זייערע מיינונגען און גידאַנקען וועגן אַגודת-ישראל און בית-יעקב. אַזוי אויך קומען זכרונות און איבערלעבונגען פון אגודה פירער פון גאָר דער וועלט אין די אַלמאַנאַך-אויסגאַבע.

אידעאָלאָגישע מאַמרים פון אַלע אַגודה-פראַקציעס

וועלן פאַרעפנטלעכן די עומדים בראש פון די דאָזיקע פראַקציעס און עס וועט אַוועקגעשטעלט ווערן אַן אַלזייטיק בילד פון דעם גאַנצן היקף פון פּראָבלעמען, וואָס פאַרנעמען אַן אָרט אין אַקטועלן לעבן פון דער חרדים-מחנה אין יידישן פאָלק.

אַכסניא פון יידיש-רעליגיעזן דענקער, שרייבער און וואָרט-קינסטלער

אַ גרויס אָרט וועט פאַרנעמען דער וויסנשאַפטלעך-ליטעראַרישער טייל אין אונדזער אַלמאַנאַך אויסגאַבע. עס וועט כמעט נישט אַריינפאַלן קיין ליטעראַרישע אַרבעט פון וועלכן עס איז באַקאַנטן פרומען דענקער, ליטעראַט, דיכטער, קינסטלער און שרייבער. יעדער איינער פון אונדזער שרייבער משפחה, וועט רעפּרעזענטירן אין דער אַלמאַנאַך אויסגאַבע מיט זיין בעסטע ליטעראַרישע שאַפונג אַזוי, דאָס די אַלמאַנאַך-אויסגאַבע וועט זיין אַן אוצר פון עשירותדיקע ליטעראַטור אין ברייטסטן זין פון וואָרט.

גישיכטלעכער דאָקומענט פאַר די שפּעטערדיקע דורות

בכלל וועט אונדזער אַלמאַנאַך-אויסגאַבע גילטן אַלס גישיכטלעכער דאָקומענט פון די פריידן און ליידן פון דעם דערוואַכטן רעאָרגאַניזירטן חרדים-קבוץ פון יידן אין גאָר דער וועלט. אַלץ וואָס איז אָפּגיטון גיוואָרן במשך די 20 יאָר פאַר דערהייבן דעם כבוד פון תורה-פאָלק און אַלץ וואָס איז דערגרייכט גיוואָרן פאַר דער אויפלעבונג פון דער יידישער פרוי, וועט זיין באַשריבן מיט פאַקטן און ציפערן אין אונדזער אַלמאַנאַך-אויסגאַבע.

בילדער און אילוסטראַציעס פיל-פאַרביק גידרוקט

וועלן זיך גיפינען בשפע אין דער דאָזיקער אַלמאַנאַך-אויסגאַבע. אַלע בילדער און אילוסטראַציעס וועלן נייע, נאָך נישט אין ערגיץ גידרוקטע און ספּעציעל שוין פון לאַנג גיזאַמלטע פאַר דעם דאָזיקן ווערק. באַזונדער וועט די אַלמאַנאַך-אויסגאַבע זיין פיל פאַרביק גידרוקט.

פון קומידיקן נימער אָן וועלן כסדר פאַרעפנטלעכט ווערן די מאמרים וואָס וועלן זיך דרוקן אין דער אַלמאַנאַך-אויסגאַבע פון בית-יעקב-זשורנאַל.

די בשורה אונדזערע פון נישט רעכינין זיך מיט דער שווערער צייט און אַרויסגעבן אַזאַ חשוב בוך לכבוד דעם טאָפּלטן יום-טוב פון אָרטאָדאָקסישן יידנטום, וועט זיכער אַרויסרופן אַ גיהעריקע שמחה ביים ברייטן אָרטאָדאָקסישן עולם און די דאָזיקע זיכערקייט מוטיקט אונדזער פאַראַנטוואָרטלעכער איניציאַטיוו צו קענען אויספירן אין איר גאַנצער תפארתדיקער שלמות!

האלב גיטון...

ווען מע זאל אונדז ב"י לערערנס זאגן, אז מיר טוען נישט אונדזער פליכט בשלמות, וואלטן מיר אפילו יענים נישט גיענטפערט. ווייל באמת רעבינין מיר זיך דאך נישט מיט קיין שום שוועריקייט. אלע אונדזערע גייסטיקע און פיזישע כוחות גיבן מיר דאך אפ פאר דער ארביט.

פאוט קען זיין גירעכט די טענה אין א גיוויסן פרט. וועגן דעם באציען זיך צו אונדזער ליטעראטור, ווען מע זאל אונדז זאגן אפילו אביסל הארבער ווי עס האט דאס גיטון דער ח' ה' ארלעאן אין זיין מאמר „צי דארף מען קינדער-ליטעראטור"? מעגלעך, אז פון רעדן און שרייבן דערוועגן קען נאך די ישועה נישט קומען, פארשווייגן אבער דאס אין גאנצן, וואלט שוין באלד גיהייסן פארליב נעמען אזא נישט נארמאלן מצב.

דערמאנט אייך נאר ליבע חברות יענע צייטן ווען מיר האבן גירעדט וועגן ביכלעך. אויף יעדן צונויפקום פלעגט מען כסדר מרעיש עולם זיין: גיט אונדז לייען-מאטעריאל פאר אונדזערע תלמידות, וואס זאל מען די קינדער געבן צו לייענען? אונדזער רוף איז אבער שוואך געהערט געווארן, נישט געווען קיין בעלן אויף דער איניציאטיוו; יארן לאנג איז אונדזער שטים געווען ווי א קול קורא במדבר...

אבער לכל זמן! אין די לעצטע צוויי יארן האבן מיר זיך שוין ב"ה אסך וויניקער צו באקלאגן. די קינדער-זשורנאלן און די קינדער-ביכלעך וואס דער פארלאג „בית-יעקב" גיט ארויס, באררייכערט אסך אונדזער קינדער-ליטעראטור, און אצינדערט איז אויסגיוואקסן א גאנץ אנדערע שאלה: וואס טוט מי, אז די דאזיקע ארביט, נישט בלויז זי זאל נישט איבערגיריסן ווערן, נאר להיפוך, זי זאל זיך וואס מיין צוּוואקסן און פארברייטערן?

יעדע לערערין ווייסט, אז א גוט-צוזאמענגישטעלט ביכל העלפט זייער אסך דעם לימוד און פארפלאנצונג פון אי"עאל. ביי עפעס זאגן דעם קינד מוז מען אויף וואס זיך שטיצן. נאר ביי א גוט לייען-שטיק האט מען די מעגלעכקייט ביים קינד ארויסצורופן אויפמערקזאמקייט און דורך דער השפעה פון דעם גידרוקטן ווארט, איז אויך בכוח משפיע צו זיין דער גידאנק, וואס ווערט אנטוויקלט בעל-פה. איך למשל, קען מיר בשום אופן נישט פארשטעלן, ווי אזוי מע פירט דעם אונטערריכט אן „קינדער-גארטן" און „פרישע בלימעלעך"!

וויפל פון אייך מיינע חברות טון אבער דאס נעמען אין אכט?

מיר טארן דאך נישט פארגעסן, אז וויפיל מיר זאלן נישט בכלל ארביטן קומט אלץ ארויס דער סך-הכל א מינימאלער. דער יידישער המון, אפילו אונדזער היימישער עולם, פארשטייט דאך נאך נישט דעם אמתן תכלית פון „בית-יעקב". אט מיינען א סך, ווען דאס קינד קען שוין אביסל דאווענען און קוים שרייבן א יידיש בריוול דארף שוין דאס קינד נישט דעם „בית יעקב"... זאלן מיר מיט דעם גידאנק שלום מאכן, וואלט עס גיהייסן לאזן זיך אראפפירן פון וועג, און דערצו טארן מיר נישט דערלאזן.

דער עיקר פון אונדזער ארביט, איז פירן די שווערע מלחמה מיט דער אסימילאציע, אין אלע אירע גישטאלטן, געבן די קינדער עכטער יידישקייט פארפאנצערט מיט ליבע צו אלץ וואס יידיש איז. כדי דאס צו דערגרייכן מוזן מיר ארבעטן פעסטער און טאקע וויסן, אז אויף אונדז ליגט א שווערער עול, אבער דער דאזיקער עול איז אומפארגלייכלעך גרינג אקעגן דער הויכער אידעע וואס איז א חלק פון אונדזער גאנץ לעבן.

פרואווט נאר א קוק טון אין דעם „פלאמיק" וואס יידישע קינדער לייענען מיט א פארכאפטן אטעם און ווערט אין א סך שולן באנוצט אלס שול-בוך.

יא, פאר נישט יידישע קינדער איז עס טאקע גיפאסט. עס איז פון זייער לעבן, פון זייער וועלט. פאר יידישע קינדער איז אבער דאס שטארק שעדלעך, עס ווערט ביים יידישן קינד פארהערלעכט און באזונגען א פרעמדע וועלט און וואס דאס קען האבן א שארפע פעולה אויף יינגע הערצלעך קען מען זיך דאך לייכט משער זיין. מיר קענען אויך נישט האבן קיין טענה פארוואס דער „פלאמיק" גיט אזא מאטעריאל ווייל פאר נישט-יידישע קינדער, פון זייער בליק אויס דארפן זיי טאקע אזוי טון...

מיר אבער טון נישט ווי מיר באדארפן טון, דאס איז די צרה. מיר דארפן אקעגנשטעלן אונדזער מאטעריאל, דאס קינד ארייניצען אין אונדזער גידאנקען-וועלט, נישט נאר מיר דארפן, נאר מיר מוזן און דאס הייסט, פאר גארנישט זיך אפשטעלן, נאר דורכפירן אין לעבן מיט אלע כוחות.

זאלן מיר נאר טון האלב אונדזער ארביט? ניין! צו אונדזערע קינדער און יוגנט מוז קומען אין דער האנט אלע אונדזערע אויסגאבן. איך ווייס פון אלע תירוצים, ס'איז שווער, א שלעכטע צייט, אבער איך בין אויך א לערערין און טאקע אלס לערערין וואס פילט דאס אלץ גאנץ גוט, זאג איך אייך:

מיר טארן זיך נישט לאזן אראפפירן פון וועמין ס'זאל נישט זיין די דאזיקע זאך נישט צו העלפן. מיר מוזן מיט די עלטערן אפט זיך דורכשמועסן און זיי איבערצייגן נישט צו קארגן די גראשנס אויף ביכלעך פאר די קינדער.

מיר ב"י-לערערנס וואס טוען א גרויס שליחות אין יידישן לעבן מוזן אונדזערע אלע כוחות אנשטרענגען, אז יעדעס יידישע קינד זאל לייענען וואס עס ווערט פאר זיי ספעציעל גישריבן. מיר קענען נישט ווארטן ביז עס וועט בעסער ווערן. אין דער קריטיש-עקאנאמישער צייט מוזן מיר גידענקען אין דעם קריטישן רוחניותדיקן מצב, וואס איז נאך מיט א סך מדרגות ערגער. לאמיר באצייטנס זעען צו ארביטן בשלמות און פארמיידן שפעטער זיך צו ברויכן קלאפן דערויף אין הארצן „על חטא"!

בת-עמי

נייע פאזיציעס

בין נישט דא אין לאנג איז די בנות-באוועגונג אין גאליציע גיוועזן זייער שוואך, די צאל גרופן אין פארגלייך מיט קאנגרעס-פוילן נינוג ווייניק. בפרט מוז דאס גיזאגט ווערן קייגן מזרח-גאליציע וואו אין די גרעסערע שטעט האט דער בנות-גידאנק נאך נישט זיך קונה-שביתה גיוועזן. אמת ס'ענין אויך אין דער דארטיקער סביבה גימאכט גיווארן פרואוון פון ארגאניזירן גרופן און עס האבן שוין אפילו עקזיסטירט און א טייל פונקטן בנות-ארגאניזאציעס. ליידער איז דער רוב פון זיי זיך צופאלן און א טייל עקזיסטירן בלויז אויפן פאפיר. קיין שום אקטיוויטעט אויף וועלכן גיביט ס'זאל נישט זיין אין דער באוועגונג זעט מען נישט פון אזעלכע שטעט ווי למשל, לעמבערג, סטרי, סטאניסלאוו, קאלאמיי, שוין נישט רעדנדיק פון קלענערע קיבוצים. עס איז דעריבער דערפרייענד וואס מערב און מיטל-גאליציע האט גינומען אן ענערגישע איניציאטיווע צו פארצווייגן דארט די בנות-באוועגונג. עס עקזיסטירן שוין היינט א ריי מוסטער-ארגאניזאציעס אין דער דארטיקער סביבה. די ארגאניזאציעס אין קראקע, כשאנאוו, טארנע, ניי-סאנדז זענען באמת למופת מיט זייער ארביט. גאר באזונדער דערפרייט די קוואליטעט פון די חברות וואס גרופירן זיך ארום דער בנות-פאן.

די פגישה אין טארנע, נישט גיקוקט אויף אירע הצנע-לכתדיקייט, פארוואס עס האבן אזוי שטארק גיזארגט די איניציאטארנס, האט באוויזן, אז גראד דער גאליצישער באדן איז שטארק מסוגל פאר דער בנות-אידעע.

ווי עס זאל נישט זיין איז אבער די גאנצע ארביט ערשט אן התחלה. די געגנערישע ארגאניזאציעס ווי „וויזא" און „יאף" ווילן זיך נאך נישט לאזן צוגלייבן אז עס איז בנמצא אפילו אנדערע-שוואו א תורה-גיטרייע פרויען-יוגנט, וועט אבער די בנות-ארביט גיין אויף איר ריכטיקן וועג און מיט א גיהעריקן טעמפא, וועט שוין במילא קומען אן אויסניכטערונג.

זאל אבער די פגישה נישט זיין גיוועזן קיין בלויזער צונויפקום לשם מאניפעסטאציע, וואס עס האבן אגב, אלע אנטיילנעמער אין איר כסדר באטאנט. די ארביט אין יעדן ארט מוז פארשטארקט און פארברייטערט ווערן. דער עיקר מוז מען יעצט אין גאליציע גיווינען נייע פאזיציעס, בפרט טאר בשום אופן נישט בלייבן קיין איין שטאט וואו עס עקזיסטירט א ב"י שול אן א „בנות".

די ארביט פאר יידיש לשון וואס האט ספעציעל אין גאליציע א סך אויסגיטון מוז ווייטערע קרייזן ארומנעמען.

מיר לייגן גרויסע האפנונגן אויף דער אקטיווער און באוואוסטזיניקער פלעיאדע עסקנות, אז זיי וועלן נישט אנטוישן מיט זייער ווייטערדיקער ארביט, בכדי אין גאנץ גאליציע זאל די „בנות" זיך אנטוויקלען צו אומעטיקן פאקטאר און ווערן דאס ווי זי קען און דארף ווערן!

מיט מוט און אויסדויער צו דער עבודת הקודש!

פון דער רעדאקציע

צוליב טעכנישע סיבות פעלן ארייו אין היינטיקן נומער א ריי נאטיצן און אן ארטיקל וועגן קראקעווער ב"י-סעמינאר פון א"ג פרידגזאן. אויך דער סוף פון ארטיקל „קולטור-פארווילדונג און יידישקייט".

מיר געבן אויך אין קומידיקן נומער ב"י 84 א ספעציעלע אפטיילונג „אויף אונדזער ליטעראטור און פרעסע-פראנט".

איינפלוס און איבערצייגונג

פון יהודה לייב ארלעאן

גאר אין תחלת פון יעדן מענטשס לעבן באווייזט זיך שוין די נייגונג נאכצוטון פארשיידענע פעולות וואס מען זעט ביי אנדערע. די דאזיקע נייגונג איז פארן מענטש, אין דער תקופה פון זיין אנטוויקלונג א גאר גרויסע ברכה. דאס באוועגט אים איבערצונעמען די גאנצע קולטור פון אלע פריערדיקע דורות. אן דער דאזיקער נטיה וואלט נישט מעגלעך גיוועזן צו דערהייבן זיך אפילו אויף איין שטאפל העכער איבער דעם פרימיטיווסטן מצב אין וואסערן מע גיפינט זיך באלד נאכן גיבוירן ווערן. די ערשטע מדרגות פון מענטשלעכער שלמות איז בכן נאר א רעזולטאט פון דער נאכמאכונג-איינגנשאפט.

וואס איז אבער די איינגנשאפט גופא? ביי וואסערע באדינגונגען הייבט זי אן טעטיק צו זיין? די נאכמונגס-נטיה אנטשטייט קודם-כל א דאנק דער פעולה פונים זע-חוש. ווי נאר דאס קינד באמערקט עפעס, באוועגט זיך ביי אים דאס אינערלעכע גימיט און שטויסט די איברים, אויב עס גיפעלט אים, נאכצוטון די זעלביקע באמערקטע פעולה, וואס דער צווייטער האט אויסגיפירט.

אבער נישט נאר די פעולה גופא באוועגט דעם צווייטנס גימיט נאכצוטון דאס זעלביקע. אפילו בלויז דער פועל, דער מענטש קאן שוין ביים צווייטן ארויסרופן דעם עפעקט נאכצוטון זיינע פעולות. ביים ערשטן בליק אויפן צווייטן דערפילט מען שוין צו אים א גיוויס שייכות. אדער ער ווערט אונדז נאנט אדער מע דערפילט זיך פון אים ווייט. ס'איז גינוג, אז מיר זאלן באמערקן אינים צווייטן נאר עפיס גימיינזאמיס מיט אונדז, אדער עפעס אזעלכעס, וואס מיר שטרעבן צו דערגרייכן. און דאס קאן שוין ארויסרופן פון אונדז צו אים א גיוויסע התקרבות. אויב דער צווייטער איז אונדז גיווארן גיפעלן אפילו נאר מיט איין זאך, צווינגט ער שוין אונדז נאכצוטון בלינד אלץ, וואס ער טוט. דאס, וואס אימפאנירט אונדז, איז אונדז גלייכצייטיק משעבד. מיר פאלן ארונטער אונטער זיין איינפלוס.

דער דאזיקער איינפלוס קאן אבער אנטשטיין צוליב א ריין אויסערלעכן מאמענט. ס'איז גינוג, אז עמיצער זאל מיר גיפעלן צוליב זיין שיינעם אנצוג או איך זאל שוין דורך דעם אליין גיצווינגען ווערן נאכצוטון אים גיוויסע פעולות. ווי נאר דאס אויג טרעפט זיך מיט עפעס אן, ווערט גישטערט די ווייטערע אדער טיפערע אויפמערקזאמקייט אויף אנדערע מאמענטן. דער ערשטער באמערקטער פונקט בינדט צו זיך צו דעם גאנצן כוח התפיסה פונים מענטש. עפעס אנדערש איז שווער צו באמערקן.

אין יעדער ניי-אנטשטאנענער באקאנטשאפט צווישן מענטשן לאזט זיך לייכט באמערקן די ווירקונג פון דער דאזיקער איינגנשאפט. צוויי גאנץ אומבאקאנטע מענטשן טרעפן זיך צופעליק צונויף. נאכן ערשטן איבערבליקן זיך, נאך איידער עמיצער האט עפעס גירעדט, אדער עפעס גיטון, לאזט זיך שוין באמערקן א גיוויסער אינערלעכער קשר, א גיוויסע פסיכישע נאנטקייט. ס'האט נאר גידארפט אימפאנירן זיין לבוש. ס'האט נאר גידארפט זיך אויסדריקן אויף זיין גיזיכט א גיוויסער שטריך און די צוגעבינדנקייט איז שוין פאראן. דערנאך איז מען שוין בכוח איבערצונעמען קריטיקלאז יענעמס קאמפליצירטסטע רעיונות און נאכצוטון זיינע ווילדסטע מעשים. דער קשר, וואס איז אנטשטאנען צווישן מיר און דעם אומבאקאנטן, מאכט אונדז פאר איין מענטש. זיין ווילן ווערט אויך מיין ווילן.

מיטן דערשיינען פונים רעדנער אויף דער טריבונע ווערט שוין באשטימט דער גורל פון זיין רעדע. דער לבוש, דאס גיזיכט, די האלטונג דעצידירט וועגן דעם נצחון. ווי נאר ער אימפאנירט מיטן ערשטן ארויסטריט, וועט שוין זיין איינפלוס נישט פאלן. מעג ער שוין אפילו דערנאך רעדן די גרעסטע נארישקייטן. ווי נאר ס'שאפט זיך דער ערשטער פסיכישער קאנטאקט צווישן אים און די צוהערער, וועט שוין די רעדע אראפ גלאט און מאכן דעם שטארקסטן רושם. דער עיקר איז ארויסצורופן דעם ערשטן עפעקט ביים עולם מיט אויסערלעכע מאמענט. נאך דעם איז לייכט צו גיווינען דעם נייטיקן איינפלוס.

בשעת איך לייען א בוך, מוז איך האבן פאר מיינע אויגן א ציור פונים מחברס גישטאלט. אן אזא ציור איז מיר זייער שווער איבערצונעמען זיינע מיינונגען. מע מוז, כאטש אויף א ווייל, איין מינוט זיך מיט אים פסיכיש פארבינדן. מע מוז האבן פאר זיך אן אויסערלעכן אויסדרוק פון זיין מהות. וואס שטארקער עס וואקסט ביי מיר אויס דער ציור פון זיין גישטאלט, אלץ פארשטענדלעכער ווערן מיר ערשט דערנאך זיינע מיינונגען.

ווי נאר די אויגן הייבן אן זען עפעס. הייבט אן דאס הארץ צו גליסטן. דערפון אנטשטייט רצון, וואס ברענגט נאכצוטון יענעמס מעשים. דערפון עפנט זיך אויך דער מוח איבערצונעמען יענעמס מחשבות. דער שכל זאגט דא גארנישט אריין. דער חיוב און די שלילה ווערן נישט פריער אויסגירעכנט. אלץ גייט איבער און ווערט גיטון אן שום הבחנה. דער אנאליז, די השגה, די איבערצייגונג אינם מחברס דעות איז אין א גרויסער מאס אפהענגיק פונים ערשטן באקומענעם איינדרוק. די אביעקטיוויטעט איבער אזעלכע דעות איז דעריבער שטארק מוטל בספק. זיי טראגן זיך איבער מיטן כוח פון די עפעקטן און סימפאטיעס, וואס דער מחבר האט ארויסגירופן ביים לייענער. מיטן געבן פארן בוך דאס בילד און די ביאגראפיע פונים מחבר צילט מען אייגנטלעך טאקע צו גיווינען דעם איינפלוס אויפן לייענער, וואס איז אים אזוי נייטיק פארן לייענען.

דאס מאדערנע טעאטער פארשטייט אויך צו רעכענען זיך מיט די דאזיקע כוחות הנפש: צו מייסטנס ווערט גילייגט אכט אויף דער דעקאראציע. אויב די דעקאראציע איז רייך, פארביק, קינסטלעריש, גישמאקפול, איז דער דערפאלג פונים גישפילטן שטיק א גיזיכערטער, מעג דער אינהאלט שוין זיין, ווי באנאל, וועט דער צושויער אוועקגיין א צופרידענער.

מיט דער פעולה פון די ערשטע עפעקטן האט מען זיך באזונדערס אנגיהויבן צו רעכענען אין דער מאדערנער פעדאגאגיק. אמאל האט מען נאר גיזארגט פארן איבערגעבן דעם גופא לימוד. אלע ארומיקע מאמענטן זענען כמעט נישט גינומען גיווארן אין באטראכט. היות מע האט אנגיהויבן אפשאצן די פעולה פונים עפעקט, די נייטיקייט פון איינפלוס, איז מען גיקומען צו דער מסקנא, אז מע דארף בעיקר אכט לייגן אויף די אויסערלעכע באדינגונגען, וואס הערשן בשעתן אונטערריכט. מעג דער לימוד זיין ווי לייכט, וועט ער ניטט אן דעם עפעקט ריכטיק איבערגינומען ווערן דורכן תלמיד. און אויב שוין יא, איז עס גאר דורך גאר גרויסע יגיעות.

דער עפעקט עפנט בכן דעם טויער פאר דער איבערצייגונג. די איבערצייגונג איז בכן אין דעם פאל סוביעקטיוו. דארט, וואו עס ווירקט דער עפעקט, קאן נישט זיין קיין גרינטלעכע אביעקטיוויטעט, קאן נישט זיין קיין זיכערע איבערצייגונג.

פון אזעלכע עפעקטן איז זיך אבער זייער שווער אויסצוהיטן. כמעט יעדער מענטש פארמאגט אין זיך אזעלכעס, וואס קאן ביים צווייטן ארויסרופן גיוויסע עפעקטן. און די דאזיקע עפעקטן קאנען משעבד זיין אנצונעמען די דעות, וואס זענען געגן דער אינערלעכער איבערצייגונג. וואס ריפער און עלטער דער מענטש ווערט, אלץ שוואכער ווערט ביי אים די אנטשטייאונג פון עפעקט א דאנק אויסערלעכע אנרעגונג. ווייל די נאכאמונגס-איינגנשאפט ווערט מיט דער עלטער וויניקער נייטיק פארן מענטשלעכן שלמות. ס'הייבט זיך אן צו אנטוויקלען דער קריטישער חוש און ס'וואקסט אויס די נטיה צו זעלבסטשטענדיקייט. עפעס פון דער נאכאמונגס-איינגנשאפט בלייבט אבער פארט איבער ביי יעדן.

ווי שטארק דער דאזיקער כוח איז נאך אין דער עלטער, קאן דינען פאר א באווייז פאלגנדיקער פאקט.

מאקס נארדוי האט זיך גיהאט אויסגידרוקט, אז זיין צושטיין צום ציוניזם איז נאר גישען א דאנק זיין פערזענלעכער ליבשאפט צו הערצלין. מאקס נארדוי, דער שארפער לאגיקער, דער געניאלער קריטיקער, דער מחבר פון די „פאראדאקסן", דער אנטדעקער פון די „קאנווענציאנעלע ליגנס", איז צוגישטאנען צום ציוניזם, וואס איז אפילו מצד די דעמאלסדיקע חובבי-ציון באטראכט גיווארן פאר אן אוטאפיע. די איינציקע סבה וואס האט אים דערצו באוויגן, איז גיוועזן זיין ליבע צו הערצלין.

פון דעם פאלגט דער גידאנק, אז די מינדסטע שייכות מיט א מענטשן, דער מינדסטער פערזענלעכער פארקער, קאן לגמרי משעבד זיין צו זיינע דעות, נישט קאנינדיק קאנטראלירן זייער ריכטיקייט. דער שכל, די קריטיק, די שלאגנדיקסטע ארגומענטן האבן דא גארנישט צו זאגן. דער פסיכישער איינפלוס ווירקט אויף דעם ראציאנעלער איבערצייגונג. דער כוח ההכרה גייט איבער צום רשות פון דער גיפילס-השפעה.

אויף דעם דאזיקן יסוד ווערט היינט גיבויט דאס גאנצע גיזעלשאפטלעכע לעבן. מיט דעם דאזיקן פסיכאלאגישן אמת רעכנט מען זיך אין דער טעאטראלער קונסט, אין דער ליטעראטור, אין דער יוגנט-באוועגונג און אין דער שול. ווי פארהאלט זיך אבער לגבי דעם אונדזער ארטאדאקסישע יוגנט? וועגן דעם אין קומידיקן ארטיקל.

בנימין מינץ

טאדאס דזשודעאס

צווישן די אנוסים אין פארטוגאל

(ספעציעל פאר „בית יעקב") נאכדרוק פארבאטן

מיר גייען שטילשווייגנדיק איבער די שטילע, בערגיק-שמאלע געסלעך פון בעלמאנטע. ביי מיין רעכטער זייט מיין פריינט ה. בראמבערג פון ליסאבאן, דער דאלמעטשער צווישן מיר און די מאראנין (אנוסים) ביי מיין לינקער זייט אביליא דיאגא העענריקעז, דער בריף-טרעגער פון בעלמאנטע און גלייכצייטיק דער „רבי", חזן און גייסטיקער פירער פון דעם קליינים קיבוץ מאראנין אין אט דעם פארווארפינים שטעטל צווישן די דאזיקע בערג. הינטער אונדז א „גווארדיע" פון עטליכע יינגע לייט און חשובי העיר.

מיר גייען צו דער פארזאמלונג, צו דער אפיציעלער אויפנאמע, וואס די נוסים האבן גימאכט לכבוד מיר. זיי ווילן זיך אראפרעדן פון הארץ, ווייזן וואס זיי קענין און פרעגן. א, זיי האבן א סך צו פרעגן. אן א שיעור און אן אנ'ערך. זיי זענין, ווי קינדער, וואס עפינין ערשט די אויגן אויף ג-טס וועלט און אלץ איז ביי זיי איין גרויסער פראגע-צייכן. זיי זענין, ווי איינער,

אונדזער חשובער מיטארבייטער ה' בנימין מינץ צווישן די אנוסים אין בעלמאנטע (ה' מינץ דער צווייטער פון לינקס).

וואס איז יארן לאנג גיזעסן אין א פינצטערן קעלער און ארויסקומינדיק אויף דער פריי בלענדט אים די זון און עס איבערראשט אים די פרייהייט. און ער שטייט א אומבאהאלפענער און זעט אליין אויס ווי איין גרויסער טראגי-קאמישער פראגע-צייכן. טונקל איז אין די געסלעך פון דער בערגיקער בעלמאנטע. נאר דא און דארט באווייזט זיך א שוואכער שיין פון א מאט עלעקטריש לעמפל. מיר גייען שווייגנדיק, בארג אויף און בארג אפ, און עס דאכט זיך מיר ווי די אינקוויזיציע וואלט נאך דא גיהערשט און מיר שלייכן זיך מיט מורא צו עפעס א גיהיימער תפלה. און באמת האבן זיי נאך, די מאראנין, ביז היינט א איינגיבויערינים, אין בלוט איינגיוואקסינים, פון דורות לאנגער גיוואוינהייט — קולט פאר דעם סוד.

פלוצלינג, סטאפ! דער בריף-טרעגער הויבט אן עפיס צו שרייען א מין האסלא. פון אלע זייטן באווייזן זיך שאטנס מענער אין ברייטע לאנגע פעלערינס, אין ריזיקע הוט אויף די קעפ, פרויען איינגיהילטע אין שווארצע שאלן אויף די גלאנציקע האר, מיידלעך, בחורים און קינדער. אלץ שטראמט צו דעם הויז, ווי די פארזאמלונג זאל זיין

— וויאוועו פאווארע! — זאגט צו מיר דער בריף-טרעגער — ביטע, גייט אריין!

דורך א נידריק שמאל טירל קום איך אריין גלייך אין א טרעפ הויז, וואס איז אזוי שמאל, אז מער ווי איין מענטש אין דער ברייט קאן נישט אין איב אריין. איך הויב מיך איבער הויכע טרעפלעך אלץ העכער און העכער און די מאסע נאך מיר. ענדלעך בלייב איך שטיין אין א פולקאם פינצטערער שטוב. איך פיל ווי מע קושט מיר די הענט, די מלבושים, מע באטאפט מיך מיט א יראת-הכבוד. איך בין טיף גירירט. דאס מיינט מען נישט מיך. דאס מיינט מען דאס יידישע פאלק, וואס ווערט דא רעפרעזענטירט דורך מיר, דאס מיינט מען ארץ-ישראל וואס האט זיך צו זיי אנטפלעקט און א בלענד גיגעבן דורך מיינע ווערטער, דאס מיינט מען אלע יידן, וואס ווערן דא איצט פערזאנאפיצירט דורך מיר, און גיצערטעלט און גיפיעשטשעט ביז טרערן און קעל שטיקיניש.

דער בריפטרעגער און „רב" נעמט מיך אן ביי דער האנט און פירט מיך אין אנדער, גרעסערן צימער וואס איז שוין באלויכטן, אבער זייער שוואך, דורך אן עלעקטריש לעמפל. דאס צימער איז ליידיק, אן מעבל נישט מער ווי א טישל און עטלעכע שטול. איינציקווייז הייבט זיך עס אן אנצופולן. די מענער פון איין זייט, די פרויען פון דער אנדערער זייט.

ער פירט מיך צו דער וואנט און מע ווייזט מיר א בילדל. אלע רעדן מיט התלהבות, מיט ברען, מע זשעסטיקולירט מיט די הענט און איינער לאזט נישט-ענדיקן דעם אנדערן. איך פארשטיי קיין ווארט פון אט דעם גאנצן גישריי. כ'קוק אויפן בילדל און זע פאר מיר א ביליקן אלעא-דרוק מיט א קינדערישן אינהאלט און טאקע גוט אין א קינדער שטוב אריין. צוויי יינגעלעך, שטעלט עס פאר, אין פעלצלעך אין א פארשנייטן וואלד שפאצירנדיק, און פאר זיי א מלאך.

כ'האב שוין ערפארונג פון היינט בייטאג און ווייס, אז עס דארף עפעס באטייטן. כ'ווארט ביז עס בארואיקט זיך און דער בריף-טרעגער ערקלערט מיר, אז דאס איז דער מלאך גבריאל, די מציאה האבן זיי ערשט איינגיקויפט אין דער שטאט מיט צוויי וואכן צוריק. ער פרעגט מיך, וואס איך זאג דערצו.

א שווערע פראגע צו באענטפערן. אין משך פון מיין ווייל צווישן די מאראנין אין ליסאבאן, אין פארטא א. אנד. האב איך שוין באמערקט אט דעם דראנג צו בילדער. דאס איז נאך א ירושה פון קאטאליציזם. וואס ליגט זיי נאך אין מארך און ביינער. זיי שטעלן זיך נישט פאר א רעליגיע אן בילדער. יידישקייט, גאנץ גוט. אבער בילדלעך מוזן זיי האבן: מלאכים, משה רבנו א. אז. וו.

כ'בין גישטאנין און גיקלערט וואס צו ענטפערן. א הארבע שאלה. זיי זענען גישטאנין ארום מיר און גיקוקט אויף מיין מויל, ווי פון דאניט וואלט גידארפט קומין די ישועה. זאל איך זיי ערקלערן די נארישקייט פון דעם בילד? איך ווייס, דער ווייטאג וואלט גיווען גרויס און דער ווירוואר אין זייערע מוחות נאך גרעסער. ווען איך וואלט דא גיבליבן כאטש עטלעכע חדשים צו לערנין מיט זיי די יסודות פון יידישן דת, וואלט איך עס גימעגט טון. אבער אזוי צוברעכן איז לייכט, אויפבויען אבער איז זייער שווער, איך האב נישט גיהאט קיין מוט צו צעברעכן, גלייכער זיי זאלן זיין שוגגים.

מיט פרייד אין די אויגן האבן זיי אויסגיהערט, אז דאס בילד גיפעלט מיר, און האבן עס ערשט גינומען באטראכטן נאכאמאל מיט גרויס שמחה.

די שטוב האט זיך דערווייל אנגיפילט וואס אמאל מער. ס'קומין פויערן מיט אפגיברענטע, אדורכגיאקערטע פנימער, ס'קומין פרויען מיט איידעלע פנימער פון אונדזערע מאמיס און שוועסטער. ס'קומין יינגעלעך און מיידעלעך ווי לעבידיקע קאפיעס פון אונדזערע יוסעלעך און שלמה-לעך, שרה-לעך און חיה-לעך פון די קליינע פוילישע שטעטלעך.

איך בעט, זיי זאלן זיך ארויסזאגן וועגן זייער לאגע, דערציילן זייערע זארגן און געבן א פלאן ווי אזוי מע קען זיי העלפן.

ווען איך האב גיענדיקט איז גיווארן אזא גישריי טויב צו ווערן. ווי מע וואלט נאך גילאזט א סטארע ווילדע לייבן. אין אלע ווינקלין פון דער שטוב האט מען זיך מתווכח. גיוועזן מיט אזא קראפט, אז ס'האט זיך גידאכט אט אט און זיי נעמען פאר זיך די קעפ שלאגן.

— נישטא קיין פירער! — שרייט איינער — מיר ווייסן נישט, וואס מיר האבן צו טון. ס'בלוט שרייט אין אונדז, אז מיר זענין יידן. מיר קענין נישט זיין קיין קאטאליקן און מיר וועלן עס נישט זיין. הונדערטער יארן האבן זיך מוסר נפש גיווען אויף דעם יידישקייט אבער מיר האבן נישט מער קיין כוח. וואס וועט זיין ווייטער? איר מוזט אונדז העלפן! העלפן!

— איך ארביט — זאגט דער בריף-טרעגער — זיי זאלן נישט מחלל שבת זיין, און וויפל הערן מיך צו? זיי האבן נאך מורא, זיי מיינין ס'איז נאך די צייטן פון דער מאנארכיע, פון קאטאליציזם (פארטוגאל איז אין 1910 גיווארן א רעפובליק ב. מ.) און ווייזן זיך נישט. מע דארף גרינדן שולן, אונדזערע קינדער זאלן נישט דארפן גיין אין די קאטוילישע.

פלוצלינג ווערט א גיוואלטיק גירודער. צווישן דער מאסע שטופט זיך א דורך א הויכער דראב, א ריז, אן עוס אנבליק פון א ייד. ער שטעלט זיך פאר פאר מיר און נעמט שרייען מיט אזא רציחה, אז ס'דאכט זיך מיר אז אט כאפט ער ארויס א מעסער און שטעכט אויף רעכטס און אויף לינקס. אבער נישט גיפערלעך, פוליזעבערטא איז נאר זייער אויפגירעגט.

— זיי זענין נישט קיין יידן — שרייט ער און ווייזט אויף די גאנצע שטוב פארזאמלטע — זיי האבן אלע חתונה גיהאט אין קירכע, איך האב מיך מוסר נפש גיווען און אהין נישט גיגאנגין. היינט איז ליבער דאדע! (פרייהייט) היינט ריגירט די רעפובליק! (ווי באקאנט האבן מאראנין זייערע אייגינע חתונה מנהגים. דערנאך גייען זיי אויס מורא אדער אויס גיוואוינהייט אין דער קירכע. ביז 1910 זענין זיי גיווען גינייט דערצו גיזעצליך ב. מ.) — מיר האבן גימוזט גייען אין דעא גרעזשא (קירכע) — בעטן זיי זיך מיר — מיר האבן גימוזט, — וואס האבן מיר גיזאלט טון? עסטא אוניום! — זאגן אנדערע.

פוליזעבערטא שפרינגט אויף ווי א פארוואונדעטע חיה, — ווען דער טייוול וואלט מיך צוגינומין, וואלט איך נישט חתונה גיהאט אין קירכע — גיט ער א פלאץ ארויס. איך האב נישט קיין מורא פאר די גלחים און רעד מיט זיי אפן.

ער גיט א פייף און א וואונק מיט ביידע הענט, און באלד האט ער נעבן זיך זיין פרוי מיט דריי קינדער.

איך בין אן אמתדיקער ייד — זאגט ער — מיין פרוי איז א יידן און מיינע קינדער זענין יידן!

די אנדערע שטייען אין איין שרעק. זענין זיי נישט קיין יידן? זיי, וואס זיי ארביטן נישט אין שבת, וואס עסן שבת נישט קיין חזיר. און וואס שלעפן אויף זיך דעם עול פון יידישקייט מיט מסירת נפש, זענין נישט קיין יידן! זיי קוקן אויף מיר און ווארטן וואס איך וועל זאגן.

און איך שטיי, טיף גירירט. איך קען נישט רעדן. דא האט זיך מיר אנטפלעקט א ראנד פון דער אייביקייט. עס האט זיך צו מיר באוויזן אויף א רגע די נשמה פון יידישן פאלק. קוקט אן אט די פארטוגעזישע פויערן און די קליינשטעטלדיקע פעלהענדלער און איר וועט זעען אט די גיוואלטיקע קראפט פון דער יידישער נשמה. זי צאנקט און צאנקט שוין צענדליקער דורות און הונדערטער יארן דא צווישן די ווילדע בערג אין א פארווארפן שטעטל אין אייראפע. זי צאנקט דא די נשמה פון אייביקן פאלק, אבער וויל נישט אויסגיין, בשום אופן נישט. אדרבא, ס'וואקסט אויף יעצט דער פונק און פלאמט אויף אין א הייליק פייער קליין איז עס נאך אבער ס'צעבלאזט זיך און נעמט שוין ארום די בערג פון פארטוגאל פון צפון ביז צום ים.

זענען זיי נישט קיין יידן, ווען אפילו זיי האבן חתונה גיהאט אין דער קירכע? אט שטייען זיי פאר מיר און שרייען מיט ווייטאג אין הארצן מיט בלוט, מיט נשמה: מיר זענין יידן!

יא, ס'האט זיך מיר אנטפלעקט א ראנד פון דער אייביקייט. עס האט זיך צו מיר באוויזן אויף א רגע די נשמה פון יידישן פאלק, אבער דער סוד איז נאך גרעסער גיווארן. נאך מער האט ער זיך פארשלייערט, נאכן בליק איז נאך פינצטערער גיווארן דער גרויסער סוד פון בלוט, פון טונקעלן אינסטינקט. מענטשן, וואס לעבן פון הונדערטער יאר אפגיריסן פון פאלק. דריי פערטלדיקע פארטוגעזער. קריסטאז נאוואש, באזוכן די קירכע. האבן קוים א נעבלהאפטע אנונג פון יידנטום און פון פאלק. און דאך... דאך, ס'בלוט מאנט און שרייט אין זייערע אדערן. ס'ציט ווי מאגנעט צו ס'זייניקע. עס איז דער גרויסער סוד פון דער השגחה נישט צו לאזן פארלירן טויזנטער, צענער-טויזנטער זין פון אונדזערע קדושים און גרעסטע מארטירער.

אביליא דיאגא העענריקעז, דער בריף-טרעגער „רב" און „חזן" אין איין פערזאן און זיין משפחה — פון אונטן זיין שוואגער אויך א מאראן.

זענין דאס נישט קיין יידן?

איר מעגט מיר באמת גלייבן. איך האב מיך גישעמט. איך האב מיך גישעמט פאר אט דעם הייפל בערג-פויערן און פויערטעס. פאר די גיצייילטע אינטעליגענטן, וואס האלטן זיך מיט די נעגל, מיט די לעצטע כוחות ביי די עטלעכע יידישע מנהגים און פארקריפלטע דינים. צי באווייזן מיר אויך אזא מסירת נפש ווי זיי? מיר, וואס מיר לעבן אין א יידישער סביבה, ווייסן פון א יידישער תורה, האבן א גיוואלטיקע ליטעראטור און זענין פארקניפט מיט יידישקייט מיט טויזנטער פעדים?

איך האב מיך גיפילט קליין, נישטיק און פארשעמט. ווי קומט עס צו מיר ארויסצוזאגן א פסק איבער אט די עדה. איבער אט די עדה אמתדיקע יידן, וואס זענין ווי תנוקות שנשבו בין העכום. אבער זיי האבן גיווארט, מיט אומגידולט גיקוקט מיר אין מויל אריין און גיווארט.

כ'האב מיך צוזאמינגינומין, א פיר גיגעבן מיט דער האנט איבער דער גאנצער שטוב, גיזאגט מיט א פארשטיקט קול אין מיין צוקאליטשיטער פארטוגעזישער שפראך:

— טאדאס דזשודעאס! אלע זענין יידן.

טאדאס דזשודעאס.

בעלמאנטע, אין שבט תרצ"ב.

אליעזר שינדלער

דאָס תורה־פאָלק אין אנטווערפּן

וואָס פראַנקפורט ביים מאין איז פאַר דייטשלאַנד איז די בריליאַנטן־שטאָט אַנטווערפּן פאַר בעלגיע און אפשר פאַר נאָך מדינות אַרום ווי האָלאַנד און פראַנקרייך. אַנטווערפּן פאַרמאָגט גיטרייע יידישע טעכטער וואָס זענען זיך מוסר־נפש פאַר יידישקייט. די אַנטווערפּענער בנות־אַגודת־ישראל גיגרינדיט פון פריילין ראטענבערג די טאכטער פונים אַנטווערפּענער רב הגאון ר׳ מרדכי ראטענבערג — איז אַ מוסטער מוסד. צוויי הונדערט יידישע טעכטער אַרביטן פאַר דעת־השם, לערנין און לערינין און טוען אַ סך פאַר צדקה און גמילות־חסדים.

די פירערן פון דער אַנטווערפּענער בנות איז פרוי בוראק די שוועסטער פונים אַרגענטינישן קאָנזול און נאטאריוס מאַזל. זי איז גיבענטשט מיט אַ סך יידיש וויסן און איר ציל איז צו פאַרשפּרייטן און באַפעסטיקן דאָס יידישקייט צווישן די יידישע טעכטער אין אַנטווערפּן. פרוי בוראק און איר שוועגערן פרוי מאַזל האָבן ב״ה אַ סך הצלחה אין זייער אַרביט. און אַנטווערפּן איז אַ פעלד פאַר תורה־אַרביט. אַ סך יידישע קינדער פון די מזרח־לענדער קומינדיק פון יידישע היימין קיין אַנטווערפּן לאָזן זיי זיך פאַרפירן אין קרומע וועגן. זיי ווערן אַריינגישלעפּט אין די לינקע נעצן, אין די נעסטן פון שונד און שמוץ. די לינקע פאַרטייען, די כופרים און צושטערער, אַרביטן מיט אַלע זייערע טומאה־כוחות און קייגן זיי פירן אָן אַ שטילן אָבער עקשנותדיקן קאַמף די אַנטווערפּענער בנות־אַגודת־ישראל...

די אַנטווערפּענער בנות העלפן זייער אַ סך דער ישיבה „עץ־חיים” אין הוידע. די הוידער ישיבה איז מיט אַ יאָר צוויי צוריק גיגרינדיט גיוואָרן פון הרב הכולל ר׳ מרדכי ראטענבערג שליט״א פון דעם אַנטווערפּענער ראש־הקהל ר׳ שכנא ריכטער און פון דעם אַרגענטינישן קאָנזול נאטאריוס איזידאָר מאַזל. די אַנטווערפּענער בנות מיט דער אשת חיל פרוי בוראק בראש זאָרגן פאַר דעם פינאַנציעלן חיזוק פון דער הוידער ישיבה — „עץ־חיים”.

דאָס פראָגראַם פון דער ישיבה „עץ־חיים” איז ווי דאָס פראָגראַם פון אַלע ישיבות: תורה, יידישקייט. הוידע וויל אָבער זאָרגן דערפאַר, אַז די בני־תורה זאָלן דערנאָך קענין לערינין אָן דאַגות פרנסה און טרדות. דער הוידער עץ־חיים וויל זאָרגן און טראַכטן אַז די בחורים זאָלן שפּעטער ווען זיי גייען אַרויס פון דער ישיבה, נישט איינגישלונגין ווערן פונים הינטוועלטיקן רשות־הרבים, נאָר וויטער בלייבן ריינע הייליקע בני־תורה.

אַ גרויסער שאָד וואָס די אַנטווערפּענער בנות שטייט נישט אין אַ פעסטערן קשר מיט דער בית־יעקב און בנות־באַוועגונג אין פוילן. די בנות אין אַנטווערפּן דאַרפן זען צו שטיצן די בית־יעקב אויסגאַבן. זיי דאַרפן קויפן אַ גרויסע צאָל בית־יעקב־זשורנאַלן און זיי פאַרשפּרייטן צווישן די אָרימע שיכטן פון דער אַנטווערפּענער יידישער באַפעלקערונג. די אַנטווערפּענער יידישע קינדער קענין כמעט אַלע לייענין יידיש. די לינקע ניצן דאָס אויס אין אַנטווערפּן דערשיינין איצט דריי יידישע בלעטער אָבער לינקע און זיי זאָרגן דאָס פאַרן „יידישן גייסט”. די יידישע בוכהאַנדלונגין אין אַנטווערפּן פירן אַלע לינקע צייטונגין. זיי די אַנטווערפּענער בוכהענדלער העלפן מיט פאַרשפּרייטן די שמוץ־ליטעראַטור צווישן דער יידישער באַפעלקערונג. שטייט מין פאַר אַ שוי־פענצטער פון אַ יידישער בוכהאַנדלונג ווערט טרויעריק פינצטער און ביטער אויף דער יידישער נשמה. אין זעלבן פענצטער וואו ס׳ליגן תפילין, טליתים, הייליקע ספרים תנ״ך און ש״ס ליגן כל־ערליי שונד־ און זנות ראמאַנין פונים ערגסטן סאָרט. איז פאַראַן אַ גרעסערער חילול־השם? צי וואָלטן למשל רעליגיעזע גוים סובל גיווען, אַז זייערע בוכהענדלער וואָס פירן רעליגיעזע חפצים און ביכער זאָלן אויך פאַרשפּרייטן שונד און שמוץ?... שוין די העכסטע צייט, אַז ס׳זאָל אַנדערש ווערן אין דעם פּרט.

קיין שום ייד, קיין שום רב קיין שום קהלה וועט נישט צולאָזן אַז אַ יידישער קצב למשל זאָל פאַרקויפן און קויפן טריפה פלייש, חזיר און כדומה, פאַרוואָס ווערט אָבער גישוויגן אַז מוכרי־ספרים וואָס פירן חפצים דקדושה זאָלן האַנדלין מיט כפירה־ספרים און פּאַסקודנע שונד־שריפטן?!

פאַרוואָס זאָלן די פרומע מוכרי־ספרים נישט מיטהעלפן אין דער מלחמה קייגן שמוץ און שונד?! ס׳איז דאָך זייער הייליקער חוב.

מיט דער בנות־אַגודת־ישראל אין אַנטווערפּן קען מין זייער צופרידן זיין. הלמאי וואָלטן גיווען אַ סך אַזוינע בנות אָרגאַניזאַציעס אויף דער וועלט. דאָס אייגינע קען מין אָבער נישט זאָגן וועגן די אַנטווערפּענער צעירי־אַגודת־ישראל... זיי טוען ממש גאָר נישט... זיי ווייזן נישט אַרויס דעם מינצטן סימן פון לעבן: זיי ווייזן נישט אַרויס קיין רצון צום לעבן. קליינע לינקע גרופּן — כ׳וויל דאָ נישט פורש בשמם זיין — האָבן זייערע לאָקאַלן, זייערע קורסן, זייערע ביבליאָטעקן, זייערע אַרביט — גימיינשאַפטן. די צעירים פאַרמאָגן גאָר נישט. זיי קוקן צו און שווייגן. זיי טוען גאָר נישט כדי צו פאַרשפּרייטן די אָרטאָדאָקסישע ליטעראַטור צווישן די אַנטווערפּענער יידישער יוגנט. זיי אָבאָנירן אַפילו נישט קיין איינציק עקזעמפּלאַר פון זייער אייגינים אָרגאַן. זיי קלערן גאָר נישט וועגן אַרביטן און טראַכטן אַפילו נישט דערוועגן.

ס׳איז פשוט אַ גרויסע עוולה און אַ חילול־השם, ווען צעירים קוקן זיך צו צו דעם חורבן צווישן דער אַנטווערפּענער יוגנט און טוען גאָר נישט כדי מין זאָל קענין כאָטש אַ ביסל מתקן זיין. נישטאָ קיין שום תירוץ ליבע אַנטווערפּענער צעירים! וואָס טוט איר לטובת אייערע חברים וואָס שטייען דאָרט אין הוידע, אויפן סאַמע פראָנט און האַריווען טאָג און נאַכט פאַר יידישקייט? צי קלערט איר זיי צו העלפן, און זיי מחזק צו זיין, זיי די שטילע גבורי־התורה.

צו גיין און זיך צו שטעלן און צו קעמפן אויף דעם מלחמה־פעלד פון תורה און עליה האָט איר קיין מוט נישט און קיין חשק נישט, פאַרוואָס העלפט איר נישט לכל־הפחות פון דער ווייטנס?! איר זענט דאָך צעירים! איר זענט דאָך עפּיס די נושאים פונים דגל התורה? דאגות פרנסה האָט איר אַנטווערפּענער צעירים ווייניקער ווי אייערע חברים אין פוילן און ליטע, פון קיין רשעות און אַנטיסעמיטיזם ווייסט איר דאָרט נישט און פאַרט שטעלט איר אייך נישט אין דינסט פון דער הבטחה, נאָר איר לאָזט איבער דעם גאַנצן עול עטלעכע יחידים?! היתכן?!

אַנטווערפּענער צעירים! מיר וואַרטן אויף תשובה; דאָס הייסט אויף מעשים! למען היהדות לא אֶחֱשֶׁה!...

שוין אַרויס פון דרוק

„קינדער־גאַרטן”

חודש־זשורנאַל פאַר קינדער און יוגנט

נומער 38 — זעקסטער יאָרגאַנג, אדר א׳

תוכן: מיר טראָגן די תורה (ליד)—אליעזר שינדלער; פרילינג פון די בייטער—נטע בערלינער; שרהלים עקזאַמין—רייזל ראָזא; זייס יעדן דן לכף זכות—שרה שענירער; אבא יהודא—ל. רעדניש; דריי פאַרלאָנגין (פאַרשטעלונג)—פ. סירסקי; אַ מתנה פאַר „בית־יעקב”—שמואל נאַדלער; העלפאַנטן — אַ טרייסטער ווינטער—בילד (ליד) אַ מעשה מיט אַ בוים—א. ראָזא; גאָלד—א. ש.; סאָג־כוך פון אַ שילערן; אַ וואונדערלעכע חכמה—ב. יעבץ. ...... בילדער און אילוסטראַציעס—שפּילערייען

פּרייז 1 גילדן אַ פּערטל יאָר (3 נומערן)

פון דער סדרה

פון שרה שענירער

ויקחו לי תרומה... וואָס זיין האַרץ איז גוטוויליק צו געבן אַ נדבה, פון דעם זאָלסטו נעמין זיין צושטייער דאָס וואָרט „תרומה” האָט זיין שורש אינים וואָרט „רום”, דערהייבן, רעזערווירט ווערן פאַר אַ העכערע באַשטימונג.

שפּעטער אין דער סדרה ויקהל זעען מיר מיט פאַרשידינע אויסדרוקן דערמאָנט דאָס וואָרט שפּענדן. אַזוי למשל שטייט „כל נדיב לבו יביאיה” „כל אשר נשאו לבו”, „וכל אשר נדבה רוחו”.

באַקאַנט איז, אַז ס׳זענין פאַראַן פאַרשידן־ערליי טובות ביי געבן נדבות. פאַראַן אַזעלכער, וואָס זיין טבע איז אַ נדיב־לב, פאַראַן ווידער איינער וואָס „נשאו לבו” ער וויל ווייזן דער עפנטלעכקייט, אַז ער איז אַ נדבן און אויך איז פאַראַן אַזעלכער וואָס „חכמת לב”, ער גיט נאָר דעמלט ווען ער זעט איין, אַז זיין געבן איז באמת נייטיק און נוצלעך. מאַנכע מענטשן ווידער זענין אויף אַזוי וויט אויסגיחשבונט, דאָס זיי גיבן נאָר ווען ביי זיי איז שוין דאָ אַ איבערפלוס פון פאַרמעגן...

ליידער זענין מיר עדות פון אַ מערקווירדיקער דערשיינונג: ביי קיין שום מצווה רעכנט מין נישט אַזויפיל נאָך, ווי ביי דער מצווה פון גמילת־חסדים. איר קאָנט אָפט הערן, ווי מע פאַרענטפערט זיך, יאַ, עס האַנדלט זיך דאָך וועגן געלט און ביי געלט דאַרף מין זיין פאָרזיכטיק...

מיינע ליבע שוועסטער! ביי געבן צדקה מעג מין גראָד זיין אַביסל פאַרשווענדעריש. אַוועקגעבן געלט אויף לוקסוס און נישטיקייטן טאָר מין נישט אָן אַ חשבון, אָבער ביי שטיצן גיפאַלינע, העלפן ליידנדע און שפּענדן פאַר נויט־באַדערפטיקע איז נישטאָ קיין חשבון.

אויך ביי מצוות בכלל מעג מין זיך דערלויבן אויסצוגעבן גרעסערע סכומין געלט, אַבי די מצוות זאָל אַרויסקומין וואָס באַשיינטער און הערלעכער; דאָס מיינט טאַקע די תורה מיט „ובכל מאדך”.

דער מדרש דערציילט, אַז ביי מתן־תורה, ווען די יידן האָבן גיזאָגט „נעשה ונשמע” האָט השי״ת דעמלט אויסגירופן „ויקחו לי תרומה”. אין ספר „חסד לאברהם” ווערט דערקלערט, אַז די כוונה דערפון איז גיווען, אַז אַזוי גוט ווי מיט „נעשה ונשמע” האָבן די יידן אַרויסגיוויזן זייער איבערגיגעבנקייט „בכל לבבם ובכל נפשם” האָט דאָס גיזאָלט פאַרפולקאָמט ווערן מיט „תרומה”, אַז עס זאָל זיין אויך „בכל מאודם”... די „תרומה” ווי אויך יעדע נדבה, וואָס אַ מענטש גיט פאַרלאַנגט אָבער דער באַשעפער, אַז עס זאָל זיין דערביי „נדיבת הלב”, עס זאָל נישט זיין דאָס געבן. בלויז אַ שכל־זאַך נאָר דער עיקר, דאָס עס זאָל אַרויסשטראָמין דאָס נדיבות פון טיפן האַרצן.

פון דער „תרומה” איז גיבויט גיוואָרן דאָס מקדש, ושכנתי בתוכם”, ווען איר וועט אייער שפּענדע געבן נדבות־דיק דאַן „בתוכם” וועט מיין שכינה רוען צווישן אייך, אין דער מיט פון אייער לעבן.

לאָמיר נאָך געבן אַ בליק אויף די זאַכן וואָס זענין אַריינגישטעלט גיוואָרן אין משכן. קודם דער „אָרון”. פון אינוויינינק און אויסנווייניק איז דער אָרון גיווען באַדעקט מיט גאָלד. די שטאַנגין צו טראָגן דעם אָרון האָט מין קיינמאָל נישט גיטאָרט אַראָפּנעמין. אין אָרון זענין גילעגן די „לוחות הברית”, איבערן אָרון איז גיווען דאָס „כפורת” און פון „כפורת” אַרויס זענין אַרויסגיגאַנגין די „כרובים” אויסגידרייט פנים צו פנים און זייערע פליגל האָבן באַדעקט דעם אָרון.

וואָס אייגנטלעך לערנט אונדז דער אָרון?

דאָס גאָלד פון אָרון לערנט אונדז, מיט אונדזער פאַרמעג תמיד צו שטיצן תלמידי־חכמים און לומדי תורה, וואָס דורך זיי ווערט פאַרשטאַרקט דער קיום העולם.

די שטאַנגין חיין אונדז, אַז אונדזער לעבן דאַרף תמיד גיטראָגן ווערן דורך דער תורה און פון קיין שום לעבנס־ווינקעלע טאָר דער תורה גייסט נישט אַרויספאַלן.

דאָס „כפורת” לערנט אונדז ווידער ווי אַזוי צו שעצן די תורה קוקן מיט די אויגן צום ערדישן לעבן און דעם מוח תמיד האַלטן העכער צום הימלישן. דאָס חומריות מיטן רוחניות צוזאַמינפאַרן.

אַזוי האָט דער אָרון כסדר גיגעבן אַ מוסטער פון יידישן תורה־לעבן אין דער גאַנצער פאָלקאָם און שלמות,

אויך דער שלחן און דאָס „לחם־הפנים” איז פאַר אונדז אַ גרויסער לימוד.

ווי קומט דען אייגנטלעך ברויט אין הייליקן מקדש? דאָס ווייזט אונדז אויף ווי וויט די קדושה דאַרף אַריינדרינגין אין מאַטעריעלן לעבן. דאָס מאַטעריעלע מוז ביי אונדז יידן נאָר זיין אַ מיטל צום גייסטיקן תכלית. מיטן „לחם דפנים” איז גיקומין בולט צום אויסדרוק דער סינטעז צווישן גשמיות און רוחניות.

אַזוי הסדר האָט יעדע זאַך אין מקדש גילערנט און דערצויגן דאָס פאָלק צו זיין אַ ממלכת כהנים וגוי קדוש, ווי עס איז די באַשטימונג און באַרוף פון ישראל.

• • •

מיר היינט, וואָס לעבן אין אַ צייט פון פאַרקריפּלטע דעות און נעיעג נאָך פלומפּרשטע לעבנס־גליקן, דאַרפן ווען מיר לערינין וועגן משכן, וועגן דעם קדושה־צענטער פון יידישן פאָלק, אַראָפּנעמין פון אַלץ אַ מוסר־השכל ווי אַזוי אונדזער לעבן אויסצובויען און צו פירן דערצו, אַז דער גרויסער אידעאַל פון „ושכנתי בתוכם”, זאָל אין גאַנץ ישראל פאַרווירקלעכט ווערן.

לאה זיסמאן נ״ע

זונטיק כ״ג שבט איז אין לאָדזש גישטאָרבן אין בליענדן עלטער פון 18 יאָר איינע פון די בעסטע און גיטריַיעסטע בנות־חברות פּרל. לאה זיסמאַן. די פאַרשטאָרבינע איז גיווען איינע פון די ערשטע שילערנס אין לאָדזשער „בית־יעקב”. נאָך אין די שול האָט זי זיך אַרויסגיוויזן אַלס אַ זייער טאַלענטירט מיידל און גאָר באַזונדער מיט איר עכט גיטריישאַפט צו יידישקייט און שטרעבונג צו יידיש וויסן. נאָכן ענדיקן די שול איז זי גיווען אַ לענגערע צייט אַקטיוו אין דער לאָדזשער „בנות”. מיט צוויי יאָר צוריק איז זי אויפגינומין גיוואָרן אין קראָקאָווער ב״י סעמינאַר און דאָרט זיך זייער אויסגיצייכנט סיי אין די לימודים סיי אין דער עכט יידישער אויפפירונג. די הנהלה פון סעמינאַר האָט גילייגט אויף איר גרויסע האָפינונגין אַלס דערציערן פון ייִנגין דור. ליידער האָט אַ פּלוצלינגע קראַנקהייט איר גישטערט דאָס וויטערע לערנין און זי האָט גימוזט איבעררייסן די לימודים. קומינדיק קיין לאָדזש שוין קראַנקערהייט האָט זי זיך ווייטער אָפּגיגעבן מיט דער אידעאַלער אַרביט. אין 81 נומער פון ב״י האָט זי אָפּגידרוקט אין דער „פרייער טריבונע” אַ גרעסער אַרטיקל וועגן ב״י און „בנות”. פון אירע שורות דערקענט מין בולט ווי ווייט דער גורל פון ייִנגין רעליגיעזן פרויען־דור פאַרפולט איר גידאַנק און עס איז גיווען איר לעבנס־שטרעבונג צו זען אונדזער באַוועגונג אויף דער העכסטער מדרגה פון שלמות.

איר פריצייטיקער טויט איז אַ גרויסע און אַ שרעקלעכע אבידה פאַר אונדזער באַוועגונג און מיר האָבן פאַרלוירן און איר איינע פון די זעלטנסטע און אידעאַלסטע פאָן־טרעגער.

ת נ צ ב ״ ה.

יידישע נגונים אלס דערציער

פון הרב ד״ר יוסף קארלעבאך — אלטאנא

אין אלע צייטן און ביי אלע פעלקער איז די מוזיק געווען די נאָמינ-לאַזע מיטדערציערן פון מענטש. דורך איר, וועלכע איז די פיינסטע פאַרקערפּערונג פון דער נשמה־דיקער אריגי-נעלקייט פון אַ פאלק, איז גיוועזן איינ-גיגראָבען דאָס היים־גיפיל ביז אין די לעצטע טיפינישן פון אונטערבאַוואוסט-זיין. נישט נאר ביי דעם שווייצער טרעפט עס, אַז דער פּראָס-טער פייפל־קלאַנג פון זיינע בערגער, מאַכט אים פאַרגעסן אַלע קינסטלערישע דריידעלישן פון דער שפּעטערדיקער מוזיק־דיסציפלי-נירונג; ביי י. דן מענטש בלייבט אין אויער אַ קלאַנג, וואָס בשעת ער דערהערט אים, דערוועקט זיך אין אים אַלץ, וואָס האט ביז דעמלט רואיק גידרימלט אין זיין הארץ.

ביי יידן איז עס נישט אַנדערש גיוועזן, אַזוי לאַנג, ווי דאָס יידישע הויז און די גיזעלשאַפט האבן אָפּגישאָלט מיט די פּאַרצייטיקע שירי־ציון; אַזוי לאַנג, ווי די יידישע מוטער האט איינגישלעפט איר קינד מיט אַ רעליגיעז ליד אדער אַ פשוט-פאלקס־ליד; אַזוי לאַנג, ווי יעדער בעל־מלאכה האט ביי דער ארביט, גילאזט קלאַפּן דעם האַמער, לויט דעם גיברומטן ניגון; אַזוי לאַנג ווי די שול איז גיוועזן די עכטע היים פון יחיד און אַפילו אין טאָג עון אַ שמועס האט זיך באַמערקט דער ריטם פון יידישער נגינה — האט די שול און דערציאונג נישט גיברויכט ערשט צו רעכינין די נגינה אַלס פאַקטאר, וואָרים דאָס לעבן אַליין איז גיוועזן אינגאַנצן דורכגידרונגין מיט יידישער נגינה און האט זיי אַזוי אַרומגיפירט אין אַלע הערצער.

אַנדערש היינט. שטום און קאַלט שטייט דער רוב פון אונדזערע ברידער אין די מערב־לענדער אַקעגן איבער דער וועלט פון יידישע טענער און קלאַנגין. מע קען רעדן פון גליק, ווען די גאַנצע גיזעלשאַפט אויף יעדער חתונה קען מיט זינגין דעם שיר־המעלות פאַרן בענטשן (דער שיר המעלות האט אין די מערב־לענדער אַ ספּעציעלן ניגון — די רעד.) אבער שוין ביים בענטשן באַמערקט זיך די פאַרפרעמדקייט. בשעת פריער פ״עגן אַלע מתפללים שטילערהייט מיטבּ־ומין מיטן חזן דעם „סקאַר-באווע״ ניגון און אים אונטערהאַלטן ווי אַ לעבידיקער אינסטרו-מענט, און ביי די באַקאַנטע „שטיקלעך״ מעכטיק אויפשאַלן-ווערט היינט פיינלעך פילבאַר דורך דעם אַלגימיינעם שוויינן די אָפּגיזונדערטקייט פון חזן; ווייל, ס׳פעלט דער ניגון, פאַרגעסט מין אויך וואָס אַמאָל מער די צוגיהעריקע צו אים ווערטער פון דער תפלה און ס׳פאַרשווינדט אויך דער אונטערטאָן פון גי-פיל, וועלכן מע האט גידאַרפט דערביי אַרויסצוקרעכצן פון אַ עדה יידן ווערט מיט אַ הצלעכע קארעקטע צוהערער־גיזעלשאַפט, פון דער שאַלנדיקער פאלקס נשמה. אַ שול לויט דער אויסגיהאַלטינער יחידישער גיזאַנג, דאָס האט ווייטגייענדיקע קאנסעקווענצן, מער ווי מע מיינט אין אַלגימיין. דער אייגנטלעכער חותם פון יידישן גימיט איז באַדראָט. אדער ס׳נפש ווערט אָפּגיקילט און פאַרקאַלכט, אדער דער יידישער נשמה־חלל ווערט אָנגיפולט מיט פרעמדע אַקארדן און בילדונגין.

מיר דאַכט זיך דעריבער, אַז ס׳איז אַ דערציערישע נויט-ווענדיקייט אויפצובויען די יידישע לימודים, אפשר מיט דעם איינציקן אויסנאַם פון גישיכטע, אויף נגינה.

אַנהייבנדיק פון די ערשטע ברכות, וועלכע מע דאַרף איינ-באַקן אין קינדס האַרצן, נאר זינגנדיק, כדי דאָס איינחזרן די עברי אין סידור אויך פארקומין מיט דעם אַלטן „סקאַרבאווע״ ניגון, דאָס משנה־דיקע איינטאָניקע „זאָגן״ אָן שיינקייט, אָן אינערלעכן ברען און אַקצענטירונג מוז דורכאויס אָפּגישאַפט ווערן. שטאָטס דעם זאל זיך די גאַנצע קלאַס, שלא בכוונה, פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ עדה מתפללים מיט אַ וועקסעל־גיזאַנג צווישן יחיד און רבים (ווי אַ שליח־צבור מיט אַ מנין).

דאָס זעלבע איז אויך גילטיק פאַר אַלע תפלות אין דער היים: זמירות של שבת, בענטשן, קידוש און הבדלה, די הגדה. אַלץ זאל אַקעגן גיין דעם קינד לעבידיק איינגיהילט אין דעם נגינה רייכטום, וואָס פּאַסט זיך פאַר אים. אַ סך ווערט דורך דעם דירעקט, אַלס גיזאַנג־באַזיץ, דאָס אייגנ-טום פון דער נשמה, און יעדיס קאַפּיטל תהלים, וואָס ווערט גיזאָגט מיט אַ ניגון, בלייבט אין זכרון אויף אייביק. די קלאַס אדער שול באַקומט אַ מויל און אַ שפּראַך. וואו און ווען מע וועט זיי צו-זאַמינרופן, וועלן זיי קענין זינגין צום אָנהויב אדער צום סוף אַ „מזמור לתודה״ אדער אַ „הללוי׳ ״. מיר פאַרמאָגן אויך גינוג תפלות, וואָס פּאַסן זיך שטענדיק און מאַכן שטימונג און פייער-לעכקייט: אדון עולם, יגדל, אין כאלקינו, אנעים זמירות א. אנד. זיי זאָלן שטענדיק דאָ זיין אין די פאַרשידנאַרטיקסטע ניגונים, כדי צו יעדער צייט צו קענין געבן אַדערהויבינע באַגייסטערונג פאַרן יידישן לעבנס־גיפיל. קיין שום פאַרזאַמלונג טאָר נישט אַדורכגיין, נישט באַניצנדיק זיך מיט די דאזיקע מיטלין, וואָס פאַראייניקן הערצער און נשמות.

אבער אויך דער לימוד פון תנ״ך מוז זיך ווידער אומקערן צום „לייענין״. יעדיס קינד, מוז זיך לערנין אַרויסצוזינגן אין די נגינות די מיטלין צום אַריינפיר, טיילונג און אויפלעבן די פסוקים. דווקא דורכן גימיינזאַמען גיזאַנג פון שמע־ישראל, עשרת הדברות, פרשיות פון די ימים־טובים, שירה, די גרויסע הפטורות וועט זיך אין קינדס נשמה אויסקריצן די אומגיהויערע ווערט פון תנ״ך־ווארט און צו גלייכער צייט אויך אַ סך לייכטער איינבאַקן אין זכרון אויף שטענדיק יאָ, איך גיי נאך ווייטער, דאָס חזנות, די קונסט פון דאַווינין פאַרן „עמוד״, מוז אַלס אַזעלכע גילערנט ווערן אין דער שול אדער אין חדר. די תפלות פון שבת און ימים־טובים אין זייער אייגינים „שטייגער״, מוזן גילערנט און גיזונגין ווערן צוזאַמין, אַפילו די תפלות, וואָס נאר דער חזן זאָגט זיי.

איך האב עס פּראַקטיש אויסגיפּרואווט אין דער רעליגיאנס־שול, וואָס כ׳האב גיגרינדעט פאַר תלמידים פון העכערע לערן־אַנשטאַלטן. שליסט זיך די אייגנטלעכע לימודים־שעה מיט אַ גימיינזאַמער „תפלה״ דאָ ווערט לעבידיק גימאַכט דאָס גאַנצע רעליגיעזע יאָר אין דער נגינה; יעדער יום־טוב און גישעעניש ווערט צו־ערשט פאַרגיברייט אין זיין מוזיקאַלישן לבוש פאַר דער היים און שול. כדי יעדיס קינד זאל באמת קענין לעבידיק אויפנעמין אין זיך די איינדרוקן. למשל פון די ימים־נוראים ווערט דאָ דורך גימיינזאַמין גיזאַנג אַדורכגיאַר-ביט דער ראש־השנה־דיקער מעריב, קידוש, קדיש, שמונה עשרה, ונתנה תוקף א. אז. וו. פאַר די „אַרבע פרשיות״ מוזן די פרשיות פון חומש און פון די הפטורות איינגיחזרט ווערן אין זייערע אייגנאַרטיקע ניגונים, אַזוי פיל מאָל ביז ס׳ווערט ביים קינד פאַרשווינדן די קעלט פון פרעמד-קייט. שמחת תורה ווערט אַזוי אַרום, נאך פאַר זיין אָנקומין אַ ווירקלעכ-קייט דורך זיינע ניגונים און תפלות, וואָס ווערן פריערדיגס גיזונגין, דאָס גיט די קינדער שפּעטער „היימאַט רעכט״ און די שפּעטערדיקע עכטע שמחה־שטימונג. קיין שום קינד דאַרף נישט אַרויסגיין פון דער שול, נייערט קענינדיק זינגין כל־נדרי און אַנדערע וויכטיקע פיוטים. אַנדערע חונים מוזן צוגלייך מיט די לערער ווערן אברים פון יידישן שול־באַטריב. זיי מוזן דעם כישוף־גיוואַלט פון דער מוזיק נוצלעך מאַכן פאַר דער דערציאונג, אַזוי אַרום ווען זיי זיך שאַפן, ווען אַפילו נישט קיין ארגאַניזירטן, אבער דאך גאַטירלעכן כאר, וואָס וועט אומיטום קענין צוהאַלטן אַלע תפלות, וואָרים און אומגיקינצלט. זיי, די חונים מוזן די קינדער מאַכן פאַר פאַרשפּרייטער און טרעגער פון זייער גיזאַנגס־שמחה. די קינדער זאָלן די ניגונים אַריינברענגין אין זייערע היימין און אַזוי אַרום וועט די יידישע גיזאַנג־אַטמאָס-ספערע זיך פאַרשפּרייטן אומיטום.

ווען די יידישע נגינה וועט ווערן די דערציערן פון אונדזער גימיט, וועט דעם יידישן הויז ווערן צוריק גיגעבן דער פייערלעכער לעבנס-נוסח „זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי״ (תהלים קי״ט נ״ד).

אדיר — לידער און אנדערע \ פון ד״ר שלמה בירנבוים

פון די עלטערע רעליגיעזע פאלקס־לידער, וואָס האבן זיך גי-דרוקט פאַר אַ יאָרן אין „בית־יעקב״, קען יעדער איינער זעען, אַז זיי זענין ווײַט נישט פון איין מין. מע קען זיי צוטיילן אויף פאַרשידענע מינים, לויטן תוכן זייערן און לויט זייער סיג-נון. מיר האבן גיזען לידער פון בענקשאַפט צום אייבערשטן, לי-דער פונים רעליגיעזן גידאַנק, פון גיוויזן אויפן צער פון גלות און גיבעט אף משיח, אף גאולה, לידער צוליב אַ יום־טוב, צוליב שבת א״אַ. זיי זענען אַלע אַ שפּראַצונג פון דער זעלבער ערד — אבער פון דער זעלביקער ערד וואַקסן זייער־ע פאַרשידענע בלומען. ס׳איז נאך נישט די צייט, צו צוטיילן זיי אַקוראַט. די לידער, וואָס איך ברענג היינט, קען מין אף אַ דערוויילינקן אופן טיילן לויט דעם צענטער פון זייער תוכן, דער אייבערשטער — דאָס פאלק — דער יחיד — יום־טובים.

ס׳קומט אַהאַרציקער יישר־כוח די אַלע, וואָס האבן אַרײַנגישיקט לידער. — אַ יישר־כוח פונים כלל. איך חזר איבער מײַן בקשה, צו שיקן נאך מײַן, און זעען מיטצושיקן די ניגונים.

דער אייבערשטער

אויך ביי דעם מין זענין פאַראַן פאַרשידענע קלאַסן. דאָ קומט אַ ליד פון לויבונג, גיזאַנגין אפן דערהויב נים שיר „האדרת והאמונה״ לויטן פארים קער דאָס צו אַ קלאַס לידער, וואו די יידישע ווער-טער זענין אַ מין דראַמאַטישער פירוש צום לשון־קודשן אריגינאַל.

> האדרת והאמונה — צו וועמין, צו וועמין,
> שרײַטזשיט יידאַלעך: צו וועמין, צו וועמין,
> „לחי עולמים, לחי עולמים!״
> הבינה והברכה — צו וועמין, צו וועמין?
> שרײַטזשיט יידאַלעך: צו וועמין, צו וועמין?
> „לחי עולמים, לחי עולמים!״

און אַזוי ווײַטער לויטן גאַנצן סדר.

דאָס ליד פון דער הגדה „אדיר הוא״ האט שטאַרק אויסגינומין ביים פאלק. מע ווייסט גאָרנישט, ווי אַלט ס׳איז על כל פנים פנים שוין לאַנג אַרײַנגינומען גיוואָרן אין דער הגדה. און שוין אין די עלטסטע אשכנזישע הגדות, וואָס מיר קענין, איז דאָ אַ פאַרטײַטשונג פונים דאזיקן ליד. איז אַפילו די עלטס-טע גידרוקטע זאַך (נישט כתב־יד), וואָס מיר פאַרמאָגן פון דער ליטעראַטור אף יידיש. ס׳שטייט אין דער הגדה פון פּראָג רפ״ז.

אַלמעכטיגער גוט

> (בויא דײַן טעמפּל שירי)
> אַלזו שיר אין אונזרן טאָגן,
> שירי, יא שירי
> ברמהרציגר גוט אא״וו
> גרעכטער, דעמטגר, הוכר, ווירדגר,
> זענפטר, חענטר, טרויטר, יוד גוט, כרפטיגר,
> לעבדיגר, מעכטינר, נאמהפטיגר, עיביגר, פארכטצוטר
> צאַרטר, קוינגליכר, רייכר, שטרקר,
> (אין אַנדערע הגדות: תוא)
> בישט גוט
> און נימנט מער
> און בויא דיין טעמפּל שירי
> אַלזו שיר אין אונזרן טאגן
> שירי, יא שירי.
> אין הײַנטיקן לשון:
> אַלמעכטיגער גאָט, בוי דײַן בית־מקדש באַלד,
> גאָר באַלד אין אונזערע טעג (און אַזוי ווײַטער מיט)
> באַרימהאַרציקער גאָט, גירעכטער
> ענייוותדיקער, הויכער, השובבער, ליבלעכער,
> לאַמטועליקער, טײַערער, יודישער, גבור, לעבנדיקער, מעכטיקער
> באַוואוסטער, אײַביקער, פאַרכצימער, ליבער.
> מלכותדיקער, רײַכער, שטאַרקער גאָט, אא״וו.
> דו ביסט גאָט, און מער קיינער נישט,
> און בוי דײַן בית־מקדש, אא״וו

דאָס יידישע ליד איז אויך גיבויט אפן אַלף־בית, אַזוי ווי „אדיר הוא״. אבער ס׳גיט ס׳רוב גאָרנישט איבער די לשון־קודשע ווער-טער. דאָס „בוי־ליד״ וועָרט נאך הײַנט גיזונגין בײַ אַ טייל דײַטשע יידן, צום סדר (מיט אַ פאַרדײַטש לשון). אין אמסטערדאַם איז עס פאַר־צײַטנס אַרײַנגינומען גיוואָרן אַפילו אין ספרדישע הגדות.

אַ ליד אפן יכוּי פון „אדיר, ברוך, גדול אא״וו״ האבן מיר שוין ניבראַנגט אין ב״י נומ׳ 69. דאָרטן איז דאָס לויבונג צונויפ-גיבונדן מיט דער בקשה: „לייז אונדז אויס!

ס׳זעט טאַקע אויס ווי די בקשה ווי אין „אדיר הוא״ (בנה ביתך בקרוב) נאר בײַ דעָם איז עס נישט אַזאַ אויסגישרײַ פון צרות. אַצינד אַ ליד, וואָס נוצט אויך די טעמע „אדיר, בחור״. ס׳איז אין גאַנצן פול מיט רימונג, ס׳בעָט און פאַרלאַנגט נישט ווי יענע צוויי לידער. אבער דער, וואָס בעט.

אדיר אתה ושמך אדיר,	בחור אתה ושמך אדיר
עמך ישראל אדירים בארץ,	עמך ישראל בחורים בארץ,
בך יתיחסו כל אדירי ארץ,	בך יתיחסו כל בחורי ארץ,
כי אתה אדיר על כל הארץ.	כי אתה בחור על כל הארץ.

דאָס פאלק ישראל איז דאָ אויך אַרײַנגימישט: זיי זענין ג־טס פאלק און מעָגן זיך רימין מיט די זעלביקע ווערטער, וואָס זיי גרייסן אים דערמיט.

(די צוויי לידער „האדרת״ און „אדיר אתה״ זענין פאַרשריבן פון בנימין ברעסלער אין דעלאַטין)

נאך אַ ליד פון די אדיר־לידער. דאָס איז שוין אין גאַנצן שבח און גרייסונג. קיין אנדערער ניגון לאזט זיך נישט הערן.

אדיר הוא בעליונים	גדול הוא בעליונים,
בחור הוא בתחתונים.	דגול הוא בתחתונים.
בעליונים ובתחתונים	בעליונים ובתחתונים
כולם כאחד עונים:	כולם כאחד עונים:
השם אחד	השם אחד
ושמו אחד.	ושמו אחד.

> אַ שטאַרקער איז ער פון אויבן,
> אַן אויסדערוויילטער איז ער פון אונטן.
> אונטן און אויבן,
> אַלץ זיין גלויבן:
> אַלע שרײַצן און אַלע לויבן:
> גאָט איז איינער
> און ווײַטער קיינער.
> גרויס איז ער פון אויבן,
> גיליבט איז ער פון אונטן.
> אונטן און אויבן —
> אַלץ איין גלויבן:
> אַלע שרײַען און אַלע לויבן:
> גאָט איז איינער,
> און ווײַטער קיינער.

(פאַרשריבן פון י׳ ח׳ עלכנאַוויטש פון פשעדבאָזש. ווער ס׳קען דאָס גאַנצע ליד אדער אַן אַנדערן נוסח בעָט איך אַרײַנצושיקן.) אין דעָם דאזיקן כפל־ליד האט דאָס יידישע טייל אָנגיוואוירן דאָס צירונג פונים אַלף־בית, אבער דאָס רײַכקייט פון די גראַמין איז נאך פאַרגרעסערט אין יידיש, לגבי דעם לשון־קודשן חלק.

(המשך קומט)

ש. שאַכנאָוויטש

שפּעט אין דער נאַכט...

(דאָס דריטע קאַפּיטל פון דער
(דערציילונג „מאַרעליייקע")

עס איז גיוועז אַ הערלעכע זומער-נאַכט. די לבנה האָט ווי אַ בּת-מלכּה שפּאַצירט איבּערן הימל און באַלויכטן די גרינע פעלדער און די ווייסע טונקעלע ביידעלעך אַרום דער שענק.

„אונטערן רויטן אָקס".

פּלוצלינג האָט אָנגיהויבּן צו וויען אַ ווינט. צונערשט לייכט, דערפרישנד און קיל, און שפּעטער אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די ווינט-מיל, וואָס איז גישטאַנין ,נישט ווייט פון דער שענק, האָט פּלוצלינג אַריינבאַקומען אין זיך לעבּן. דער ווינט האָט גיפּאַטשט אויף די ברייטע לאַנגע פליגל פון דער מיל, און זיי האָבּן זיך אָנגיהויבּן שנעל צו דרייען, אַזוי. ווי גיטריבּן פון טויזנטער סודות-פולע הענט. איניווייניק אין דער מיל האָט זיך באַוויזן אַ פייערל. דאָס האָט דער מילנער אַ לאָמפּ אָנגיצינדן, און באַלד האָט זיך פון דאָרט גיהערט אַ לוסטיק לידל, וואָס האָט פריילעך באַגלייט די אַרבּעט.

מערעלייקע איז גישטאַנין אויפן פעלד נעבּן דער שענק און באַטראַכט דעם שטערן-באַזייטן הימל. די העלע ליכטיקע לבנה און די ווייטע שטילע פעלדער, וואָס ציען זיך אַזוי גיהיימני-פול ווייט אין דער שטילער נאַכט אַריין. אַך, ווי טויט ליגט אַלץ אַרום און אַרום. און אין דער שטוב שלאָפט שוין אַלץ איצט.. ווייל אין ברויט זעט מין נישט קיין ליכט און לעבּן. און פלוצלינג איז גיקומין דער ווינט און אַלץ האָט אָנגיהויבּן באַלעבּט צו ווערן.

די פליגל פון דער ווינט-מיל דרייען זיך אַזוי לוסטיק און עס גיסן זיך פון דאָרט אַרויס אַזעלכע פריילעכע לידער, וואָס קלינגין אַזוי טרייסטיק אָפּ אין דער ווייטער נאַכט אַ יין...

אַך, ווי גוט איז איצט. לעבּן! לעבּן! לעבּן! אין מערעלייקעס האַרץ האָט זיך פּלוצלינג דערפילט אַ בענקשאַפט נאָך אַן אַנדער בעסער לעבּן. עפּיס אַן אומבאַוואוסט גיפיל האָט זי גיצויגן דאָרט אין דער ווייטקייט, אַראָפּ אַראָפּ אויף יענער זייט באַרג, אויף זייט טאָל, וואו עס גיפינט זיך אַ וואונדערלעכע צויבּער-וועלט און וואַרט אויף איר, אויף מערעלייקין.

אין דער פּוילישער שול, וואו זי איז דערצויגן גיוואָרן זענין פאַרניכטיט און צובּראָכן גיוואָרן אירע אַלטע הייליקטימער. אבער קיין נייע הייליקטימער האָט איר די שול נישט גיגעבּן. זי האָט נאָך צו פעסט גישטעקט אין יענים באָדן, מיט וועלכן זי חאָט זיך גישעמט, און זיך בשום אופן נישט גיקענט פון אים אָפּרייסן. דערפאַר איז איר יינגער מיידלישער פאַנטאַזיע גיוועזן אַזאַ רייכע אַזאַ היציקע, דאָ אין דער פאַנטאַזיע האָט זי זיך גיקענט אויסמאָלן די שענסטע וועלטן. און זייער אָפט האָט זי גיטרוימט פון יענים העלדישן ריטער, וואָס וועט פּלוצלינג קומין צו רייטן אויף אַ פערד און זי אַוועקטראָגן אין יענים ווייטן צויבער-לאַנד, וואָס גיפינט זיך דאָרט ווייט הינטער די בערג, און דאָרט וועט זי אָנהייבּן אַ לעבּן פול מיט פרייד און גינוס...

דאָס לעבּן אין דערהיים איז איר גיוואָרן צו פּוסט און ענג, באַזונדערס דאַן, ווען די שענק איז גישלאָסן און זי האָט גימוזט זיצן אין דער שענק. טיף אין האַרצן האָט זי ליב גיהאַט די עלטערן. זי האָט אויך נישט פיינט גיהאַט דעם ברודער. אבער וואָס קענין זיי איר געבּן? זי פאַרשטייט זיי נישט און פאַראַכטיט זייער שפּראַך און זייערע מנהגים און זי איז איבּערצייגט, אַז זיי וועלן איר קיינמאָל נישט וויזן דעם וועג צו יענים אויסגיחלומטן לאַנד, וואו עס בליט דאָס גליק און עס רוישט דאָס לוסטיקע לעבּן.

[ז]י דערמאָנט זיך, אַז זייער אָפט, ווען זי איז אַלס קינד אַהיימגיגאַנגין פון דער שול איז איר אויסגיקומין פאַרבּייצוגיין די גרויסע קירכע. זי איז דאָרט גיבּליבּן שטיין און זיך צוגיהערט, ווי דער אָרגעל שפּילט און עס זינגט דער כאָר. וואָס קומט איי-גנטלעך דאָס פּאָר, אונטער יענע דיקע מויערן? אָן עלטערע פרוי האָט זי גיוואָלט אַמאָל מיטאַריננעמין אין דער קירך. אבער פּלוצלינג איז דאַן אָנגיקומין זייער שכן, דער אַלטער באָומער. זי אָנגינומין פאַר דער האַנט און אָפּגיפירט אַהיים.

שפּע-ער, ווען זי איז גרעסער גיוואָרן האָט זי דאָס לעבּן גיזעען אין דער באַשטעטיגונג אין דער שענק און זי האָט דאָס דאָזיקע לעבּן זייער שטאַרק ליב גיהאַט. זי, האָט זייער אויפמערקזאַם און גערן זיך צוגיהערט צו די פאַרשידינע יאַגד-גישיכטן און העלדן-אַוואַנטוריס פון באַריסאָוויסקין... לעבּן, לעבּן, לעבּן... און דער ווינט הײַלט און רייסט, די פליגל פון דער ווינט-מיל רוישן און דער מילנער פייפט זיך פריילעך, צו דאָס לידל: „אַך, ווי שיין איז דאָס לעבּן..."

פון דערווייטנס האָט זיך עפּיס פּלוצלינג באַוויזן אַ הויך גישטאַלט, וואָס האָט זיך מיט פעסטע טריט דערנענטערט צו מערעלייקין. דאָס יינג-מיידלישע האַרץ האָט אָנגעהויבּן פעסטער צו קלאַפּן. אַזוי אונגיפער, וועט אַמאָל מוזן דערשיינין איר אויסגיבענקטער ריטער, וואָס וועט אַראָפּנידערן צו איר פון די בערג און זי רופן צום לעבּן... אין אַ גרינים יעגער-הוט, אין הויכע גלאַנציקע שטיוול, מיט בלאָנדע וואָנצעס, מיט אַ ביקס איבּער די ברייטע ביינער פּלייצעס און מיט אַ ברענענדער ציגאַר אינים מויל. ווי זיכער און מוטיק ער קומט און באַגלייט פון אַ גרויסן יעגער-הונט. ווי ליבּלעך עס שמייכלט אים צו די לבנה.

ער איז גיבּליבּן שטיין נעבּן דער מיל און אַ פייף גיטון. אויוון האָט זיך גיעפנט דאָס קליינע פענצטערל און עס האָט זיך גיהערט רעם מילנערס שטים: „צום דינסט, הערר באַריסאָווסקי!":

און דאַן האָט זיך גיהערט די שטאַרקע און פעסטע שטים פון דעם יינגין עקאָנאָם: „האַלטן די מיל ווייטער אין גאַנג, די זעק זענין צונערשט, און מע מוז זיי אָנפולן לויט דער ריי-גייען די רעדער גוט, און זענין די וואַלצן אין אַרד נונג?"

– אַלץ איז אין דער בעסטער אַרדנונג. גינעדיקער הערר!

דער עקאָנאָם איז ווייטער גיגאַנגין. ער איז גיגאַנגין אין דער ריכטונג פון דער שענק, ער האָט אַרויפגיקוקט צום קליינים גאַניקל, וואו עס גיפינט זיך מערעלייקעס צימערל... ער האָט עפּעס אַ מו. מעל גיטון און ווייטער גיגאַנגין.

ווי דורך עפּעס אַ גיהיימער מאַכט איז דאָס יינגע מיידל גיבּליבּן פעסט צוגינאָגלט צו איר אָרט. זי האָט אים נישט גיקאָנט גלאַט אַזוי שוט דורכלאָזן. אַז ער זאָל זי נישט באַמערקן.

– פּאַניע באַריסאָווסקי!

דער עקאָנאָם האָט אַרויסגינומין די ציגאַר פונים מויל און זיך אומגיקוקט דערשטוינט:

דאָס זייט איר פריילין מאַריאַנקע?

– אַזוי שפּעט אין דער נאַכט, עס האָט נישט גיפעלט, אַז איך זאָל מיך אַ כאַפּ טון צו דער ביקס, האָט באַריסאָווסקי גיזאָגט מיט אַ גילעכטער.

איך גיפין מיך אויפן היימישן באָדן – האָט זי אים אויך גיענטפערט מיט אַ גילעכטערל. אין דער צייט, וואָס איר שלעפּט זיך אַרום אין מיטן דער נאַכט איבּער פעלדער און וועלדער.

וואָס ברענגט אייך איצט דאָ אַהער, פּאַניע באַריסאָווסקי?

דער עקאָנאָב האָט איר דערציילט אַ לאַנגע גישיכטע וועגן זיינע פליכטן, וועגן זיין שווערער פאַראַנטוואָרטלעכקייט, וואָס עס ברענגט מיט זיך מיט זיין אַמט אינים הויף. די געגנט איז פול מיט גנבים. אויב מע זאָל נישט האָבּן קיין אויג, קאָן דער גאַנצער פּריצישער מאַיאָנטעק צוגיגנבעט ווערן אין איין נאַכט. אָט האָט ער היינט אָוונט גיפּאַקט דעם שערער וואַנקאַ גנבינין האָלץ אין וואַלד. דעם דאָזיקן גנב מוז ער באַזונדער שטרענג אָנלערנין. באַלד מאָרגן וועט מוזן פאָרקומין דער פּראָצעס. און מע וועט אים טרייבּן פון דאָרף!

פּאַניע באַריסאָווסקי! – האָט זיך אָנגירופן מערעלייקע – האָט איר שוין גימאַכט די אָנקלאַגע געגן וואַנקאָן?

אַזוי אייליק איז עס מיר נישט. כ-האָב צייט זיך מאָרגן אָפּצורעכינין מיט דעם שערער.

וויפיל איז ווערט דאָס האָלץ?

– ווער? פאַר פאַר אונדז האָט עס פּמעט קיין שום ווערט נישט. ער זאָגט אבּער, אַז דאָס האָלץ איז אים אַראָפּגיפאַלן פון דער פיר, און עס איז זיין אייגנטום. איך וואָלט אים גילאָזט לויפן ווען ער וואָלט זיך נישט גיוועזן אַוועקגישטעלט מיך זידלין און שעלטן מיט אַזעלכע ביטערע קללות מיך און די גאַנצע שלאַכטע. דערפאַר וועט ער שוין האָבּן צו גידענקן.

פּאַניע באַריסאָווסקי! וואַנקאַ האָט אַ פרוי און קינדער. ער האָט טאַקע אַ גרויס מויל. אבער קיין שלעכטער איז ער נישט. מאַכט אים נישט אומגליקלעך...

וואָס פאַר אַ גרונט האָט איר פריילין, זיך אַזוי אָנצונעמין פאַר דעם מאַזיקן שכור?

קיין שום גרונט אַ חוץ רחמנות אויף דער אָרימער פאַמיליע, אויב איר וועט מיך נישט פאָלגן, פּאַניע באַריסאָווסקי, וועל איך זיין שטאַרק בייז אויף אייך.

נו אַזוי פיל איז מיר דער גאַנצער וואַנקאַ נישט ווערט, אַז מיין טייערע מאַריאַנקע זאָל מיך צוליבּ דעם פיינט האָבּן, אַט איז, לויט אייער באַפעל. גינעדיקעס פריילין!

ער האָט אַרויסגיריסן אַ בלעטל פון זיין נאָטיץ-בוך און עס אַניי-דער גיוואָרפן צו מערעלייקעס פיס. דער י גד-הונט האָט תיכף אוי-גיהויבּן דאָס בלעטל און עס דערלאַנגט באַריסאָווסקין.

גיט מיר, דאָרט אַהין! האָט ער באַפוילן דעם הונט, און דאָס קלוגע באַשעפעניש האָט מיטן פּיסק אַוועקגילייגט דאָס פּאַפּיר אויף מערעלייקעס שויס.

איר ווייכט מאַריאַנקע האָט דער עקאָנאָם ניזאָגט נאָך אַ קורצער פויזע – איר זענט אַזוי ליבּלעך און מילד און פול מיט קריסטלעכער ליבּע, אַזוי ווי עס פּרעדיקט שטענדיק אונדזער פּירשטן די פירשטן פון פאַרשטאָרבּינים פּריץ, וועלכע ווילט דאָ ביי אונדז זייער אָפּט. איר קאָנט דאָך מסתּמא די פירשטין קאַוואַזאַוו איר גוטסקייט האָט דאָך קיין גרעניץ נישט.

דער פּעליקאַנען קלויסטער אין ר. גיפינט זיך אונטער איר פּאַטראָנאַט... פיל פאַרבּלאָנדזשיטע נשמות האָבּן שוין אין יענים קלויסטער גיפינין זייער רו... איר דאַרפט זיך מיט איר באַקענין, דאָס איז דאָך אַ מלאך און נישט קיין מענטש.

דאָס מיידל האָט זיך שטיל און אויפמערקזאַם צוגיהערט. זי האָט שוין זייער פיל גיהערט פון דער אַלטער פירשטין קאַוואַזאַוו.

מיט וואָס קאָן איך, אַ יידיש מיידל, פאַראינטעריסירן די פירשטין?

די פירשטין קאַוואַזאַוו האָט זיך שוין פאַראינטערעסירט מיט אַ שיין ביסל יידישע טעכטער און זיי זייער פיל צוגיהאָלפן, אַז זיי זאָלן זיין גליקלעך. – האָט באַריסאָווסקי גיענטפערט, באַטאָנינדיק יעדיס וואָרט.

דאָס מיידל האָט אַ ציטער גיטון. זי האָט אינסטינקטיוו גיוואָרפן אַ בליק אויף דעם שטילן שלאָפנדיקן הויז פון אירע עלטערן...

ביין, פּאַניע באַריסאָווסקי, מער. דערציילט מיר נישט דערפון. אַ גוטע נאַכט! און נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער, איז זי אַרויף צו זיך אין צימער.

מערעלייקע האָט נאָך לאַנג נישט גיקאָנט שלאָפן. באַריסאָווסקיס ווערטער האָבּן זי אינגאַנצן באַרוישט. אין איר יינג מיידלישן האַרץ האָט זיך אָנגיצינדן אַ שטורעמדיק פייער. ווי שיין ער האָט מיט איר גירעט, ווי איידל ער האָט זיך צו איר באַצויגן... זי איז איינגישלאָפן ערשט פאַרטאָגס. און ווידער האָט זיך איר גיחלומט יענער גיהיימניספולער ריטער וואָס נידערט צו איר אַראָפּ פון די בערג, ער קומט צו איר אַלץ ענטער און נענטער...

(דאָס פערדע קאַפּיטל – זע ב"י נומער 84.

שמואל נאַדלער

פון מײַן סידורל

ווידוי.

אַט אַזוי איז מײַן לעבּן:
ליגנט און זינד און צער,
מײַן לעבּן –
זײַ מיר מוחל, האַר!

אַט אַזאַרער בין איך:
אַ רשע, אַ בעל-גאווה און אַ נאַר,
מיך אַליין –
זײַ מיר מוחל, האַר!

אַזוי בין אין און מײַן לעבּן,
באַשטראָף מיך נישט דערפאַר,
דאָך בין איך –
פון דיר אַ חלק, האַר!

פאַרגיבּ מיר מײַנע זינד
און זײַ מיך מטהר,
דו אַליין –
באַוואָרן מיך אויף תמיד, האַר!

תּפילה.

ווער בין איך דען אין אומענדליכקייט?
אַ ווערימל בלויז; –
גיבּ-זשע מיר כאָטשי ווערים פרייד,
ווען אַ זומער רעגן גייט און גייט
און זײַ טאַנצן אויף ערדישער שויס!

וואָס איז דען מײַן לעבּן אין אייבּיקייט?
אַן אויגנבּליק; –
קרוין-זשע מײַן רגע וואָס פאַרגייט
מיט דער שענסטער לוין פון דיין גוטלעכקייט
מיט ליבּשאַפטס גליק!

אסתר ראזאַ

לידער

א.

מײַן האַרץ האָט לידלעך אַ סך,
פונים אַלטן הײליקן תּנ״ך,
פון דער רײנער תּורה.
נאָר זינגען טוט עס אין דער שטיל,
װען עס איז מיט בענקשאַפט פול
צום אײביק־גוטן בּורא.

ב.

איך װײס פון שבּת־שטיבעלעך,
מיט ייִדישע מײדלעך,
װאָס זיצן שטיל בײַם טיש.
און זײערע אויגן הימלין־טיפע,
רופן צו שבּת־מנוחה
לויטערע װי מאָרגן—טוי, און פריש.

ג.

דער אַלטער סידור זאָגט צו מיר,
װאָס געלע בלעטער אָן אַ שיעור
אין אים זענען געבּונדן,
געל פון טרערן זענען זײ,
פול מיט װײטאָג און געשרײ
פון אַלט־נײַע װאונדן.
ס׳האָט דײַן עלטער באָבע נאָך
בײַ אים פאַרגעסן אין דער יאָך
און אַלע צרות פּײַן.
און אַז געלעגן כ׳בין אַלײן
געװײקט פון איר געװײן;
געפילט זי האָט זיך שטאַרק און רײן,
געלײַטערט פון מײַן תּוכן.

ד.

די װעלט זי איז מיר אַזוי גוט און ליב,
אַז זינגען כ׳װאָלט נאָר שטענדיק אָן אַ שיעור,
און כאָטש דער הימל װער אַ מאָל אויך טריב
איך װײס, אַז ג—ט ער קוקט אַראָפּ צו מיר
און שיקן װעט מיר באַלד אַ זון,
װען אויך טריב יעצט איז
אַ שנײ פאַלט שטיל און דין.

ה.

כ׳האָב געהערט מלאָכים בעטן
פאַר די קינדער פון די ייִדן,
װעלכע ליגן רײנע צאַרטע
נישט געזינדיקט אין די װיגן,
װעלכע װאַקסן װי די בּליטן,
צו אַ הײליק רײן שטרעבן.
כ׳האָב געהערט מלאָכים בעטן:
ג—ט באַשיצן זאָל זײער לעבן!

ו.

איך האָב אַ שטיבעלע,
ס׳גלענצט אויף דער װעלט;
װאָס דאָרטן ברענט און װאַרימט טאָג און נאַכט.
איך שרעק מיך נישט פאַר פינצטערקײט און קעלט
פאַר שװערד האַרמאָטן און קײן מאַכט;
דאָס שטיבעלע עס קען מיר קײנער נישט צעשטערן,
און לײַכטן װאַרימען פאַרװערן.
דאָס שטיבעלע, עס איז פון מענטש,
װאָס מיט ייִדישער אמונה ג—ט האָט עס געבענטשט.

ז.

דער װאַלד, דער טאָל,
די בּערג, דער טײַך,
װאונדער אָן אַ צאָל,
דערצײלן זײ אײַך:
אין לבנה־שײַן די געבּאָדענע נאַכט,
גרויסט אײַך פון דעם,
װאָס האָט דאָס געמאַכט.

ח.

ס׳פינקלט אויפן טיש דער בּעכער.
ס׳רויטלט זיך דער װײַן
און מײַן האַרץ עס קלאַפּט הײנט העכער
בײַם שבּת־ליכט שײַן.
מײַן מאַמע האָט יעצט שטיל געבעטן
פאַר אירע קינדער אין ישׂראל:
זײ זאָלן נישט אָפּטרעטן,
פון ג—ט פון אַמאָל
און אַז פויסטן פעסט װי אײַזן
זאָלן דאָ נישט אַרײַנקומען;
אונדזער לעבן נישט צורײַסן,
אונדזער ליכט נישט װערן צוגענומען,
נאָר דער שבּת ער זאָל שװעבן
איבער אונדז אין גאַנצער פּראַכט;
באַלײַכטן זאָל ער אונדזער לעבן
אין דער לאַנגער גלות־נאַכט.

ט.

איך ליב דיך מײַן לשון,
כאָטש ביסט געװאַקסן אויף פרעמדער ערד.
כ׳ליב דיך מײַן שפּראַך
װײַל ביסט פון ג—ט פאַר אונדז באַשערט.
כ׳ליב דיך װען װײנסט, װען קלאָגסט,
אַז ציטערן כ׳מוז װי אין קעלט
װען פרעגסט װי אַ קינד, פאַרװאָס?
פאַרװאָס אַזוי ביטער די װעלט?

י.

לאַנג די נאַכט,
פאַר דעם װאָס װאַכט.
מיט האָפנונג און בּורא,
לאַנג די נאַכט
פאַר דעם װאָס טראַכט,
װען װעט הערן מיך דער בּורא?

דעם אײבערשטנס קול

(תּהלים כ״ט)

איר זין פון די שטאַרקע
דעם באַשעפער גיט כּבֿוד און מאַכט
לויבּט דעם אײבערשטנס נאָמען
פאַלט כּורעים אין הײליקער פּראַכט...

דעם בּוראס קול איבער ימין
גבֿורהדיק דונערט און שרײַט
איבער פלײצידיקע װאַסערן
איבער װעלטן, דורות און צײַט...

זײַן קול צוברעכט די צעדער־בײמער
לבֿנונס ריזן שטאָלץ און שטאַרק,
צושמעטערט און צופּיצלט זײ
די צעדער־בײמער פונים באַרג...

װי קעלבער און ראָמים ייִנגע
שׂריון און לבֿנון טאַנצן
פײַער פלאַמען צוטײלט זײַן קול
בליצידיקע פונקן גלאַנצן...

די װיסטיניש פון קדש ציטערט
די מדבּר װען זײַן שטימע שאַלט...

ס׳װאַרפן זיך די הױכע דעמבּיס
פון די בײמער בלעטער פאַלט...

גלאַנצט זײַן פּאַליץ פול תּפאַרת
אין די אײבערשטע געצעלטן...
אײביק װעט צבֿאות הערשן
איבער פעלקער איבער װעלטן...

גיט ער כּוח און גבֿורה
קרוינט מיט אײביקײט די ייִדן,
יה השם, דער האַר פון שלום,
בענטשט זײַן אײנציק פאָלק מיט פרידן...

געטײַטשט: א. שינדלער.

ענטפערס אויף אונדזער ערשטער אַנקעטע

(סוף פון נומער 81)

די זעקסטע פראַגע

אויף דער פראַגע: „װעלכעס געביט פון דער קונסט אינטערעסירט דיך אם מײנסטן“, זענען אָפּגעגעבן געװאָרן פאָלגענדע ענטפערס.

1) מוזיק, װײַל נאָר אין מוזיק דערקען איך די פאָלקסמענטשן.
2) פּאָעזיע, מוזיק, געזאַנג און טענץ.
3) מוזיק.
4) איך אינטערעסיר אַלע קונסט־געביטן, כאָטש איך באַשעפטיק זיך נישט מיט זײ.
5) מוזיק, מוזיק פירט מיך פּשוט אַרײַן אין אַן־אַנדערע װעלט.
6) מוזיק און געזאַנג.
7) מוזיק און געזאַנג.
8) מוזיק, מאַלערײַ און רעטאָריק.
9) געזאַנג און מוזיק.
10) די קונסט פון געזאַנג און מוזיק.
11) מוזיק, איך האָב ליב צו גײן אויף קאָנצערטן.
12) מוזיק.
13) ייִדישע געזאַנגען.
14) געזאַנג.
15) מוזיק. דאָס איז אַ קונסט, װאָס האָט אַ געװאַלטיקן אײנפלוס אויף דער פּסיכיק פונים מענטש.
16) מוזיק.
17) העפּטערײַ און מוזיק.

די זיבעטע פראַגע

אויף דער זיבעטער פראַגע: „צי װילסטו זײַן מאַטעריעל אומאָפּהענגיק“, האָבן מיר באַקומען פאָלגענדע תּשובֿות:

1) אויב עס איז מיר באַשערט אַ שלעכטער, אָדער קאַרגער מאַן, װאָלט איך זיכער װעלן זײַן מאַטעריעל אומאָפּהענגיק, בײַ גוטע, נאָרמאַלע באַדינגונגען, איז די מאַטעריעלע אומאָפּהענגיקײט נישט נײטיק.
2) מיר געפעלט אַ באַשעפטיקונג.
3) יעדער דאַרף זײַן מאַטעריעל אומאָפּהענגיק און אַלײן זײַן בּיכולת צו אַרבעטן פאַר זײַן עקזיסטענץ.
4) כ׳שטרעב מיר אַלײן צו פאַרדינען מײַן שטיקל ברויט.
5*) איך בין פאַר דער עמאַנציפּאַציע פון דער פרוי, דעריבער מוזן מיר זײַן מאַטעריעל אומאָפּהענגיק. אַ פרוי דאַרף קענען זאָרגן פאַרן אײגענעם גורל װי דער מאַן.

די פראַגן אַכט און נײַן

אויף די פראַגן: „צי װילסטו זײַן באַשעפטיקט, נאָר אַלס געהילף אין דײַן מאַנס באַשעפטיקונג“ און „צי װילסטו אינגאַנצן נישט זײַן באַטײליקט אין אַ פאַרדינסט־צװײַג נאָר בּלויז זײַן אַ הויז פרוי“ — זענען אָנגעקומען פאָלגענדע ענטפערס:

1) אין מײַן מאַנס באַשעפטיקונג װיל איך זײַן באַטײליקט אַלס געהילף.
2) איך װיל זײַן אַ הויז־פרוי, און זיך װײַטער פאַרפולקאָמען אין שטודיום, כּדי איך זאָל קאָנען ערציִען מײַנע קינדער אַזוי, װי איך װיל.
3) עס װענט זיך לויט די אומשטענדן און מעגלעכקײטן.
4) איך שטרעב זיך צו באַטײליקן אין מײַן מאַנס באַשעפטיקונג, נישט אָפּזאָגנדיק זיך פון דער װירטשאַפט.
5) איך האַלט, אַז װען דער כאַראַקטער פון דער פרוי איז גלײַך צום כאַראַקטער פונים מאַן, איז בּכלל קײן חילוק נישט צו די פרוי איז דער געהילף אָדער זײ זענען צװישן זיך, װי אַ גלײַכער מיט אַ גלײַכן. איך בין פאַר עמאַנציפּאַציע פון דער פרוי, און דעריבער בין איך דערפאַר, אַז זי זאָל אויך זײַן באַשעפטיקט אין דער פּרנסה.
6) איך שטרעב צו העלפן מײַן מאַן אין געשעפט אָבער נישט פאַרלאָזן דערבײַ מײַנע פליכטן פון אַ הויז־פרוי.
7) כ׳װיל מיר קענען אַלײן פאַרדינען? צי העלפט אָבער דאָ דאָס װעלן?
8) העלפן דעם מאַן אין דער פּרנסה, און פירן גלײַכצײַטיק דאָס הויז, כּדי צו געבן די קינדער אַ ייִדישע דערציִונג.
9) כ׳װאָלט געװאָלט זײַן באַשעפטיקט אין דער זעלבער בראַנזשע, װאָס מײַן מאַן, װײַל די אַרבעט אין באַזונדערע אַרבעטס־צװײַגן ברענגט אַרײַן אַ דערװײטערונג צװישן מאַן און פרוי. איך האַלט, אַז יעדע אַרבעט דאַרף װערן גלײַך געשעצט. צי דאָס איז די גײַסטיקע אַרבעט פונים אינזשעניער, אָדער די פיזישע אַרבעט פונים אַרבעטער. יעדער לײגט אַרײַן אין דער אַרבעט דאָס, װאָס ער קאָן. איך האַלט דעריבער, אַז די שטילע אַרבעט פון דער פרוי אין שטוב האָט אַזאַ װערט, װי די באַשעפטיקונג פונים מאַן פאַר דער פאַמיליע און פאָלק — אַ פיל גרעסערן װערט.
10) איך װיל מיט אַרבעטן צוזאַמען מיט מײַן מאַן.
11) איך װיל זײַן אויך באַטײליקט אין אַ פאַרדינסט־צװײַג.
12) די תּורה שרײַבט: אעשׂה לו עזר כּנגדו — דאַרפן מיר נישט זײַן געגן דעם.
13) איך װיל צוהעלפן מײַן מאַן אין דער פּרנסה און זײַן אַ הויז־פרוי.
14) די פרוי דאַרף נישט זײַן בּלויז אַ הויז־פרוי, זי דאַרף אויך צו העלפן אין דער פּרנסה.

צענטע פראַגע

אויף דער צענטער פראַגע: „װי אַזוי קלערסטו זיך נאָך דער חתונה, װײַטער גײַסטיק צו פאַרפולקאָמען און צי העלפסטו פאַר מעגלעך אויך אַלס פרוי פון אַ משפּחה צו קענען לײַסטן געזעלשאַפטלעך“ — זענען אָנגעקומען פאָלגענדע ענטפערס:

1) דער מענטש דאַרף זיך שטענדיק בילדן און גײַסטיק פאַרפולקאָמען. אַלס פרוי פון אַ משפּחה קאָן מען לײַסטן געזעלשאַפטלעך מער, װי אַלס פרײַלײן.
2) נאָך די חתונה רעכן איך צו דערציִען אַ דור אין אמתן גײַסט פון דער תּורה, דאָס װעט זײַן מײַן פאַרפולקאָמונג.
3) װי אַזוי זיך גײַסטיק װײַטער אויסצובילדן נאָך דער חתונה איז אָפּהענגיק פון די דעמאָלטדיקע אומשטענדן. איך האַלט פאַר אַ זיכערע מעגלעכקײט צו לײַסטן געזעלשאַפטלעך אַלס פאַרהײראַטע פרוי.
4) נאָך דער חתונה װעל איך מײַן לעבן פירן לויטן ייִדישן דין און אויב עס װעט נאָר זײַן מעגלעך, אויך אַרבעטן געזעלשאַפטלעך.
5) אויף די פראַגע איז שװער צו ענטפערן, װײַל דאָס איז אָפּהענגיק פון די באַדינגונגען.
6) איך װעל לײַסטן געזעלשאַפטלעך. אַ פאַרשטענדיקע פרוי קאָן דערויף געפינען צײַט.
7) די פרוי טאָר זיך בשום אופן נישט אָפּשליסן אין ד׳ אמות פון איר אײגענעם װינקל. זי מוז װײַטער אַרבעטן פאַר דער געזעלשאַפט און ברענגען נוצן.
8) די פרוי מוז נאָך דער חתונה אויך זײַן אַ נוצלעכער מיטגליד פון דער געזעלשאַפט.
9) גײַסטיקע אַנטװיקלונג האָט נישט קײן גרעניץ. די פרוי דאַרף שטענדיק געפינען צײַט צו אַרבעטן לטובֿת הכּלל.
10) אַ עכט ייִדישע פרוי דאַרף זיך נישט פאַרנעמען מיט קײן אַנדערע באַשעפטיקונג נאָר מיט הויז־װירטשאַפט און אַז זי האָט איבעריק צײַט דאַרף זי אויך אַרבעטן פאַר דער געזעלשאַפט.
11) איך מײן, אַז אַלס פרוי װעל איך נישט צײַט האָבן צו לערנען.
12) אויף די פראַגע ענטפער איך נישט צוליב פאַרשידענע טעמים.
13) דער מאַן און די פרוי דאַרפן נאָך דער חתונה שטרעבן צו פאַרפולקאָמען. אויב כ׳װעל געפינען צײַט, װעל איך זיך אויך אָפּגעבן מיט געזעלשאַפטלעכע אַרבעט.
14) עס װעט זײַן אָפּהענגיק דערפון, װי מײַן פאַמיליען־לעבן װעט זיך געשטאַלטן.
15) װען דער רצון איז נאָר דאָ, קאָן מען אונטער אַלע אומשטענדן געפינען צײַט צו אַרבעטן פאַרן כּלל.

װאָס לערנט אונדז די אַנקעטע?

די תּשובֿות אויף די פראַגן פון דער אַנקעטע געבן אונדז אַן־אמתע אָפּשפּיגלונג װעגן די אידעען און געדאַנקען־גאַנג פון אונדזערע חבֿרות.

קודם־כּל װאַרפט זיך אין די אויגן דאָס, װאָס אויף די ערשטע פראַגן זענען געגעבן געװאָרן פיל מער תּשובֿות, װי אויף די לעצטע. די גרעסטע צאָל ענטפערס האָט באַקומען די צװײטע פראַגע, צי דאַרף מען קומען אין קאָנטאַקט מיט רעליגיאָנסלאָזע מענטשן! דאָס באַװײַזט, אַז דאָס איז הײַנט צו־טאָג בײַ אונדז אײנע פון די ברענענדסטע פראַגן. קײן װאונדער איז עס נישט. דאָס ייִדישע לעבן איז צוריסן, צופּליקט און צו פּיצלט. פאַרשידענע, געגנזײַטלעכע אידעען און אַנשויאונגען שטויסן זיך צוזאַמען אינעם קרײַז פון דער אײגענער פאַמיליע. דער טאַטע אַ חסידישער ייִד, די מאַמע אַ פרומע, אײן טאָכטער געהער צו בנות און די צװײטע אַ ציוניסטקע אַ בונדיסטקע אָדער פון אַן־אַנדערן פרײַען לאַגער, װאָס זשע זאָל טאָקע אונדזערס אײנע טון אין אַזאַ פאַל. פון אײן זײַט די בענדער פון דער משפּחה, אַלטע פרײַנטשאַפט, און פון דער צװײטער זײַט די פאַרשידנהײט פון אידעע און אַנשויאונג. די קריסטלעכע לערע, װאָס זאָגט אַפילו, אַז דער מענטש דאַרף אַװעקװאַרפן פאָטער און מוטער, זײַנע ברידער און שװעסטער, פרײַנט און באַקאַנטע און זיך פאַרײניקן מיט דער הײליקער אידעע. ס׳ייִדנטום װיל אָבער נישט קענען אַזאַ פאַרלײקענונג פון פאַמיליע קרובֿה־שאַפט און פרײַנדשאַפט. די הײליקסטע אינסטיטוציע בײַם ייִדישן פאָלק איז די פאַמיליע, פון דאַנעט אויך נעמט זיך אונדזערע טיפע פרײַנטשאַפטס־געפילן, חבֿרישקײט און קרובֿהשע געפילן.

אָבער פון דער צװײטער זײַט זעט מען, װי דער אָדער יענער פרײַנט זינקט אין כּפירה, צי דער אָדער יענער נאָענטער אָדער װײַטער קרובֿ גײט אין די װעגן פון די פרײַזיניקע און ג—טס־לעסטערדיקע. עגבערט טאַקע אין מוח די פראַגע, װערט מען געפּלאָגט מיט ספקות און מע זעט אַן־ענטפער אויף דער דאָזיקער אַנגעװײטיקטער פראַגע: זאָל מען קומען אין קאָנטאַקט מיט די רעליגיאָנסלאָזע אָדער נישט? און זאָל אונדז דאָ אַנטשולדיקן די לאָדזשער חבֿרטע, װעלכע האָט אָנגעשריבן אַ פּויליש בריװ פיל מיט טענות און תּרעומות, אַז אונדזער אַנקעטע טויג נישט, מיר האָבן נישט געדאַרפט ערװעקן קײן פּריװאַטע אינטימע פראַגן, נאָר געזעלשאַפטלעכע פראַגן װעגן אָרגאַניזאַציע וכדומה, דאָס איז אַ גרויסער טעות. די ענטפערס אויף דער צװײטער פראַגע װײַזן, װי פאַלש עס איז די מײנונג פון דער דאָזיקער חבֿרטע. מיר האָבן בּכיוון אָנגערירט די אינטימע סטרונעס פון די חבֿרות, כּדי אַזוי אַרום צו באַקומען די אמתע אָפּשפּיגלונג פונים נשמה־לעבן. און די ענטפערס האָבן אונדז געװיזן קודם כּל אַז אונדזערע אָרגאַניזירטע חבֿרות פאַרשטײען זײערע אויפגאַבן, און זײ פאַרנעמען זיך װירקלעך מיט אַקטועלע, ברענענדע פּראָבלעמען, װאָס מוזן אומבאַדינגט געלײזט װערן.

די ענטפערס פון די חבֿרות האָבן אויך געװיזן, אַז אַ גרויסער טײל פון אונדזערע בנות באַזיצן אַ גאַנץ הויכן גראַד אינטעליגענץ. אין טײל תּשובֿות געפינט מען בּליצנדע אידעען, אָריגינעלע געדאַנקען און אויב מיר נעמען אין באַטראַכט, אַז די ענטפערס האָבן צוגעשיקט נישט נאָר די פירערנס פון בנות, נאָר די פּשוטע „אומבאַקאַנטע זעלנער“ פון דער אָרגאַניזאַציע—איז דאָס אַ סימן, אַז מיר פאַרמאָגן אַ גאַנץ שײנעם מענטשן־מאַטעריאַל, װאָס קאָן זײַן שטאָלץ מיט זײַן אינטעליגענץ און אינטעלעקטועלער אויפפאַסונג פונים לעבן. און דאָס איז אַ גרויסער געװינס פאַר דער אָרגאַניזאַציע.

עס איז נאָר בּלויז פאַרדריסלעך, װאָס אין דער אַנקעטע האָבן זיך נישט באַטײליקט מער חבֿרות. די אָפּשפּיגלונג װאָלט דאַן געװען נאָך מער גלאַטער און קלאָרער.

אָבער שוין פון די צוגעשיקטע ענטפערס קאָן מען מעסטן די שטימונגען פון אונדזערע מענטשן, און מיט גרויס צופרידנהײט קאָנען מיר פעסטשטעלן: אַז דאָס זענען שטימונגען פון באַװאוסטזיניקע רײַפע אינטעליגענטע רעליגיעזע ייִדישע טאָכטער.

---

*) באַמערקונג פון דער רעד. אויף דער דאָזיקער פראַגע זענען געקומען אַ קלײנע צאָל תּשובֿות, װײַל פיל האָבן די דאָזיקע פראַגע פאַרבונדן מיט די װײַטערדיקע צװײ פראַגן 8 און 9.

ידיעות פון אונדזער באוועגונג.

פגישת־חברות פון בנות־אגודת־ישראל אין טאַרנאָוו.

פאַרגאַנגענעם מאָנטיק י״ז שבט איז פאָרגעקומען אין טאַרנאָוו די אימפּאַזאַנטע פגישת־חברות פון די בנות־אָרגאַניזאַציעס אין מערב־גאַליציע. אין דער פגישה האָבן זיך באַטייליקט א גרעסערע צאָל דעלעגאַטנס און באַזונדער דער לייטער פון צ. ס. רעד. א. ג. פרידנזאָן און די פירערין פון בית־יעקב־סעמינאַר פרוי שרה שענירער. א זייגער 2 בייטאָג עפנט די פגישה פרל. לאה קויפּטייל מיט א קורצער זאַכלעכער רעדע וועגן דעם באַטייט פון דער פגישה. דער הויפּט־צוועק פון דער פגישה — זאָגט פרל. קויפּטייל — איז אויך אויפן גאַליצישן באָדן רייף צו מאַכן דעם בנות־געדאַנק. נאָכדעם ווי עס ווערט געוועלט א פּרעזידיום ווערן געהאַלטן א ריי באַגריסונגען און צוו. אנד. א. נ. פון דער טאַרנאָווער קהלה פּרנס ראָזנצווייג און א. נ. פון דער דאָרטיקער אגודת־ישראל ה׳ וואַלק. עס באַגריסן אויך א. נ. פון די „בתיה״, „בנות״ אין טאַרנאָוו פרל. ראָזענטאַל און די שילערנס ראָזענבערג און נאָרמאַן. דערנאָך גיבן אָפּ באַריכטן, פון די שטעט: קראָקע — פרל. טייטלבוים און פרל. בובהייסער, טאַרנאָוו — פרל. טייטלבוים, כזשאַנאָוו — פרל. קליין, דאָמבראָווע — פרל. רובין, יאַראָסלאַוו — פרל. ראָטענבערג, קראָסנאָ — פרל. פּרשידפּערטיג, ראַדאָמישל — פרל. וויגדאָר, ניי־סאַנץ — פרל. שאַנצער. פון די באַריכטן איז צו זען, אז די אָרגאַניזאַציעס אַרביטן ענערגיש אויף אַלע געביטן פון עפנטלעכן יידישן פרויען־לעבן אין גייסט פון דער תורה און אגודת־ישראל. נאָך די באַריכטן פון די אָרטס־גרופּן האַלט רעד. פרידנזאָן א לענגערע באַריכטס־רעדע איבער דער אַרביט פון דער בנות־צענטראַלע זינט דעם וואַרשעווער צוזאַמענפאָר. פון דעם באַריכט איז צו זען אז ניט געקוקט אויף דעם שווערן קריזיס און נויט־צייט אַרביט פאַרט דער צ. ס. ג׳ינוג שטאַרק. די אַרביט האָט זיך לעצטנס שטאַרק פאַרברייטערט גאָר באַזונדער אויפן געביט פון פרעסע און ליטעראַטור. אָבער אויך אויפן אָרגאַניזאַציאָנעלן געביט קומען צו נסדרדיקע ווייטערע דערגרייכונגען. דער באַריכט פון צ. ס. ווערט אויפמערקזאַם אויסגעהערט און ווערט אויפגענומען מיט אָנערקענונג. דערמיט ווערט געשלאָסן די ערשטע זיצונג.

די צווייטע זיצונג עפנט זיך 4 נאָכמיטיק אונטערן פאָרזיץ פון פרל. קויפּטייל. עס ווערן געהאַלטן רעדעס אויף פאַרשידענע טעמאַטן פון פרל. הערמיוויץ (קראָקע), פרוי שענירער (קראָקע) פרל. לעוו (דעמבּיץ), פרל. רובין (דאָמבראָווע) א. א. נאָך א לענגערע דיסקוסיע ווערן אָנגענומען איינינע החלטות. צוו. אנד. א) דורכצופירן תיכף א רעגיסטראַציע פון אַלע פרויען־רעדנער קרעפטן און מתחייב זיין די דאָזיקע אין דער נאָענטסטער צייט אָנטייל צו נעמען אין פּראָפּאַגאַנדאַ־טור, וואָס דער צ. ס. וועט אָרגאַניזירן. ב) צוריק צו באַניַיען די אַקציע פון מתחייב זיין יעדע בנות גרופּע צו פאַרקויפן 5 ביכער לכה״פ פון יעדן גרעסערן בוך וואָס עס גיט אַרויס דער פאַרלאַג בית־יעקב, כדי די ליטעראַטור־פּראָגע זאָל פאַרט קענען טייל־ווייז געלייזט ווערן. ג) עס זאָל וואָס גיכער אויסגעאַרביט ווערן א נייער אויספירלעכער אַרביט און לימוד־פּלאַן פון צ. ס. פאַר אַלע גרופּן. ד) אָנצונעמען די שטרענגסטע מיטלען קעגן די אָרגאַניזאַציעס און שולן וואָס זענען זיך מתרשל אין דער אַרביט פאַר דער אָרטאָדאָקסישער ליטעראַטור און בי״י זשורנאַל און קינדער־ליטעראַטור בפרט. ה) צוצואיילן דאָס דורכפירן דעם געפּלאַנטן פּרעלעגענטן־קורס.

א זייגער אָוונט איז געווען אָן זאָל „אַסטאָריא״ א גרויסער פרויען־מיטינג צו וועלכן עס זענען געקומען קרוב טויזנט יידישע פרויען און פרויליינס. דער אינטערעס צום מיטינג איז געווען געוואַלטיק גרויס און א סך האָבן געמוזט אַוועקגיין נישט קענענדיק אַריין אין זאַל.

פרל. קויפּטייל האָט געהאַלטן אַן אַריינפיר־רעדע און דערנאָך האַלט אַן אויספירלעכן רעפעראַט רעד. פרידנזאָן. אין זיין רעפעראַט רעט אַרום דער גאַסט דאָס חיכטיקייט און חשיבות פון דער בנות־באַוועגונג. די רעדע האָט געדויערט א שעה צייט און גישט געקוקט אויף די נסדרדיקע צווישן־רופן פון די בונדיסטן און חיזאָגיסטקעס, איז דער רעפעראַט אַדורך רואיק. דער רושם פון רעפעראַט איז געווען זייער א שטאַרקער. די פגישה האָט אין גאַנץ מערב־גאַליציע בכלל אַריינגעבראַכט א סך רוח־חיים אין דער באַוועגונג און עס איז צו האָפן, אז די בנות־אַרביט אין יענער געגנט שטייט פאַר א ווייטערדיקע שטייגערונג.

בענדין. אונדזער בנות האָט איינגעאָרדנט א ראש־חודש־שבט אָוונט. דער אָוונט האָט זיך זעלטן איינגעגעבן. די איינקונפט דערפון איז געגאַנגען אויף פּילאַנטראָפּישע צוועקן. אויך חמשה־עשר־בשבט איז די „בנות״ געגאַנגען ווי דאָס אַלע יאָר מיט חמשה־עשר־אויבסט. אויך דער איינקונפט גייט פאַר דער קאַסע. דאָס ערשטע מאָל איז אין דער בענדינער בי״י געווען אזא חמשה־עשר־אָוונט, מיט סאַמע חמשה־עשר־בשבט־איבערראַשונגען. ס׳איז געווען 3 מאָל: פאַר בנות, יונגערע שילערנס און פאַר די עלטערע שילערנס. אויף דעם אָוונט זענען געווען פאַרבעטן די חברות פון דאָמבראָווע און סאָסנאָוויץ. שפּעט אין דער נאַכט איז מען אונטער געזאַנגען א היים געגאַנגען. מוצש״ק פ׳ בא איז דאָ געווען א פאַרבאַראַטונג וועגן דער פאַרשטייענדער בנות־קאָנפערענץ פון זאַגלעמביער ראַיאָן און בענדין. ס׳איז צו דעם צוועק געשאַפן געוואָרן א קאָמיטעט פון זאַגלעמביער קאָנט. דער לעצטער וועט אויך זאָרגן פאַר אַדורכפירן פאַרשידענע אַקציעס, ווי צוזאַמענשטעלן מאַטעריאַל פאַר ר״ח אָוונטן, ארץ־ישראל־אַרביט, בי״י זשורנאַל, איינאָרדנען אָפטע צוזאַמענטרעפן. דאָס צוזאַמענאַרביט פון די בנות־אָרגאַניזאַציעס וועט פיל מיטווירקן צום ערפאָלג פון דער באַוועגונג, און עס ווערט אויסגעאַרביט אזא פּלאַן ווי אזוי די צוזאַמענאַרביט זאָל זיין. דערווייל איז עס בלויז צווישן בענדין—דאָמבראָווע. די שטעט וואָס ווילן זיך אָנשליסן קאָנען זיך מעלדן אויף פאָלגענדער אַדרעס:

„Bajs Jakow“ Będzin, Rybna 5.

סטאַשעוו: א דאַנק די באַמיאונג פון איניקע עסקנים האָט זיך אין אונדזער שטאָט געגרינדעט א בית־יעקב־שול. אַלס לערערין איז אַנגאַזשירט געוואָרן פרל. גימפּלאַקעוויטש. א דאַנק דער לעצטער אַנטוויקלט זיך די שול זייער גוט. דער לאָקאַל פון דער שול איז פיין איינגעאָרדנט און די צאָל שילערנס דערגרייכן 150 (כ״י). ביים עפענען די שול איז אויך פאָרגעקומען אן אַקאַדעמיע, אויף וועלכע ס׳האָט געהאַלטן רעפעראַטן א מיטגליד פון דער פאַרוואַלטונג און די לערערין. די רעפעראַטן האָבן געמאַכט א שטאַרקן איינדרוק אויף די פאַרזאַמלטע. בכלל האָט די גרינדונג פון היגן בי״י אַרויסגערופן גרויס צופרידנהייט ביי דער גרעסטער טייל יידישער באַפעלקערונג. א האַרציקן יישר־כוח פאַרדינט ביים שאַפן די שול דער ח׳ עסקן ר׳ אַברהם פּאָס, וועלכער האָט זייער פיל מיטגעהאָלפן ביים אויפשטעלן און אַנטוויקלען פון דער בי״י שול. **אגודה.**

אילינאָוו: קוים צוויי חדשים איז אַדורך ווי עס עקזיסטירט אין אונדזער שטאָט א בית־יעקב־שול, וועלכע ווערט אָנגעפירט דורך די לערערין פרל. וויענער פון ניי־סאַנץ, און ס׳ווייזן זיך שוין די בולטסטע סימנים פון דער ווירקונג פון דער שול. ס׳האָט זיך שוין שטאַרק איינגעפּרעגט דאָס יידישע באַוואוסטזיין צווישן די קינדער. שבת פ׳ שירה איז געווען א חמשה־עשר־בשבט חגיגה. ביי רייך סערווירטע טישן און ביי א פול בי־פאַקטן זאָל דעקלאַמירן איינינע שילערנס, פון וואָס עס איז צו זען ווי ווייט ס׳האָט אויפגעפלאַקערט אין די קינדערס הערצער דער יידיש־רעליגיעזער גייסט. נאָכדעם ווי ס׳קומט פאַר דאָס טיילן די פירות צווישן די קינדער, רעט די לערערין מענינא דיומא. אונטער די בי״י געזאַנגען ווערט די חגיגה געשלאָסן. א האַרציקן יישר־כוח דריקן מיר דאָ אויס דעם עסקן און בעל־טובה ר׳ יעקב ראָזנער נ״י פאַר זיין אונערמידלעכער אַרביט לטובת דער גרינדונג פון בי״י שול אין אונדזער שטאָט. ד׳ יברך את מעשי ידיו בכל אשר יפנה. **א. א.**

אָזאָרקאָוו: דעם פאַרגאַנגענעם חנוכה האָט די היגע בי״י שול איינגעאָרדנט אין קאַסינאָ־זאַל א פאַרשטעלונג וועלכע איז גלייכצייטיק פאַרוואַנדלט געוואָרן אין א דעמאָנסטראַציע פאַרן בי״י געדאַנק. די פייערונג ווערט געעפנט דורך לערערין פרל. מילשטיין וועלכע האַלט דערביי אן אינהאַלטסרייכן רעפעראַט. דאַן פירן אויף די בי״י קינדער „דאָס קאָנטאַניסטן קינד״, וואָס האָט די אַנוועזנדע גערירט ביז טרערן, און די קינדער זענען באַשאָנקען געוואָרן מיט אַפּלאָדיסמענטן. בכלל שטייט די היגע בי״י שול אויף זייער געהעריקער הויך און דאָס א דאַנק דער טיכטיקער אַרביט פון אונדזער געערטע לערערין פרל. רחל מילשטיין. מיר ווינטשן איר ערפאָלג אין איר ווייטערדיקער אַרבייט.

ראַוואַ־רוסקאַ: די חמשה־עשר־בשבט־פייערונגען אין דער בי״י שול און אין אונדזער אָרגאַניזאַציע זענען אַדורך זייער אימפּאָזאַנט. די בי״י קינדער זענען זיך צונויפגעקומען שבת־בייטאָג, זיי האָבן דעקלאַמירט פאַרשידענע דעקלאַמאַציעס, לידער, אויסגעפירט אינטערעסאַנטע דיאַלאָגן. צום סוף האָבן די לערערנס ווייזנפעלד און שטאַרק פאַרטיילט צווישן די קינדער המשה־עשר־דיקס. די קינדער האָבן דערפאַר האַרציק געדאַנקט און ביי א גוטער שטימונג זיך פונאַנדערגעגאַנגען. שבת־צונאַכטס האָבן מיר בנותקיס איינגעאָרדנט אַן אָוונט געווידמעט דעם יו״ט פון חמשה־עשר־בשבט. עס זענען געהאַלטן געוואָרן א ריי רעפעראַטן וועגן דעם באַטייט פון חמשה־עשר בשבט און וועגן די צילן פון בא״י. באַזונדער אויסגענומען האָט דער רעפעראַט פון פרל. שטראַך וועגן דעם חמשה־עשר־בשבט פאַר דעם רעליגיעזן יידנטום. די פּרעלעגענטן ווייזט אָן אין איר רעפעראַט וועגן דער גרויסער ראָלע וואָס דער חמשה־עשר־יום־טוב שפּילט ביים רעליגיעזן ייד, ווי עס דערוועקט אין אים זיין גרויסע בענקשאַפט צום הייליקן לאַנד, להיפך דער מיינונג פון אונדזערע געגנער. איינינע חברות האָבן דעקלאַמירט פאַרשידענע זאַכן צוו. אנד. איינינע שאַפּונגען, געזינגען, אויסגעפירט אינטערעסאַנטע שפּילערייען. אין זייער א גוטער שטימונג האָבן מיר פאַרבראַכט ביז שפּעט אין אָוונט. **א קאָמיטעט־מיטגלידערין.**

ביאַליסטאָק: א דאַנק דער מי פון די פּערזאָנען: ר׳ נתן יוסף ראָטשטיין, מ. שצעדראָוויצקי, ש. שטיינבערג, ש. אוטשען, אַברהם סאַפּיר, יצחק קאַנטאָראָוויטש מיטן היגן אדמו״ר הרב שצעדראָוויצקי בראש האָט זיך איינגעגעבן דאָס גרינדן א בית־יעקב־שול אין וועלכע עס לערנען 150 קינדער (כ״י). כדאי צו פאַרצייכענען אז 3 צאָל שילערנס האָבן זיך פאַרשריבן אין איין טאָג. דאָס איז געשען א דאַנק דעם פּראָפּאַגאַנדע־מיטינג, וואָס דער קאָמיטעט האָט איינגעאָרדנט מיט דער באַטייליקונג פון ה׳ מרגליות פון גראָדנער סעמינאַר. אַלס לערערין איז אַנגאַזשירט געוואָרן פרל. שוואַרץ (לאָמזשע) וועלכע צייכנט זיך אויס מיט אירע פּעדאַגאָגישע פעאיקייטן. עס עקזיסטירן אויך ביי דער שול אָוונט־קורסן פאַר די קינדער פון אַנדערע שולן. אין דער פּרעסע־קאָמיסיע זענען: רחל יאַנאָוויטש, ש. שיין, ב. פייגין און מאַשע גאָלדבערג. זייער אימפּאָזאַנט איז דאָ אויסגעפאַלן די פאַרשטעלונגען „חנה און אירע זיבן זין״, „דאָס קריגעלע אייל״ — אויסגעפירט דורך די היגע בי״י קינדער דעם פאַרגאַנגענעם חנוכה. נאָך די פאַרשטעלונגען איז אויך פאָרגעקומען א באַנקעט אין וועלכן ס׳האָבן זיך אויך באַטייליקט די חשובסטע פרויען פון דער שטאָט און וואָס האָט זיך פאַרצויגן ביז 2 אין דער נאַכט. אונטער די קלאַנגען פון פאַרשידענע בי״י לידער ווערט די פייערונג געשלאָסן. די פּרעסע־קאָמיסיע אַרביט זייער טיכטיק ביים פאַרשפּרייטן די פּרעס. אויסגאַבן בפרט דעם בי״י זשורנאַל און ק. ג.

קאַליש: זייער אימפּאָזאַנט זענען דאָ אויסגעפאַלן די חגיגות וועלכע עס האָבן איינגעאָרדנט די היגע בי״י שול. חנוכה איז דאָ געווען א אַקאַדעמיע געווידמעט דער 5 יעריקער עקזיסטענץ פון דער שול. די דאָזיקע אַקאַדעמיע האָט זיך פאַרענדיקט מיט א באַנקעט. חודש טבת איז לכבוד דעם אָפּפאָרן פון די 2 חברות קליניעווסקא און מענדעלזאָן קיין קראָקע איינגעאָרדנט געוואָרן א געזעגנונגס־באַנקעט, אויף וועלכן ס׳האָבן באַגריסט מיטגלידער פון בי״י פאַרוואַלטונג, קהלה, אגודה און אַנדערע אינסטיטוציעס. גאָר פייערלעך איז אויסגעפאַלן דער חמשה־עשר־בשבט אָוונט, וועלכע ס׳האָבן איינגעאָרדנט די נאָר וואָס פאַרענדעקטע בי״י שילערנס. ביי א פול געפּאַקטן זאָל עפנט די חגיגה לערערין פרל. פּראַצל מיט א קורצן איבערבליק מענינא דיומא און א שיינע באַגריסונגס־רעדע האַלט אויך פרל. יאַנקעלעוויטש. דערנאָך רעדן פרל. ליפשיץ (אן אייניקל פון רב) אויך מענינא דיומא און וועגן ספר „משלי״ רעט פרל. רע ליך. דעקלאַמאַציעס האָבן אויסגעפירט פרוי יאַקובאָוויטש, ביאַלעק, פרל. קליניעווסקא, פרל. יאַנקעלעוויטש און פרל. וועגדראָוויניק. עס איז אויך פאָרגעלייענט געוואָרן איינינע אַרטיקלען פון דער וואַנט־צייטונג דורך פרל. בערגער און פרל. פּינטשעווסקא, און א׳ שיינעם דיאַלאָג האָבן אויסגעפירט די קינדער לאַסקער און פרעגער. די אַנוועזנדע האָבן ממש נתפּעל פון דער גרויסער מאָס וויסן און אַרטיסטיק וואָס די קינדער באַוויזן און באַשאָנקען די אַלע אויספירער מיט לאַנגדויערנדע אַפּלאָדיסמענטן. נאָך א קורצער שלוס־רעדע פון פרל. פּראַצל ווערט די פייערונג געשלאָסן. דערנאָך איז אויך געווען א באַנקעט, און דער עולם פאַרברענגט זייער גוט ביז שפּעט אין דער נאַכט. דאַנק און פיל אָנערקענונג פאַרדינען פאַרוואַלטונג פון דער שול און בפרט לערערין פּראַצל, פאַרן אַרויפברענגען די שול צו אזא גוטן מצב, עס ווינטשט זיך נאָר אַביסל מיין אויפמערקזאַמקייט און אינטערעס מצד דער היגער יידישער באַפעלקערונג. לאָמיר האָפן אז אויך די לעצטע וועלן זיך צו אונדזער וואונטש ווי גיכעריק צופּאַסן. **א קאַלישער.**

קאָצק: ביי אונדז אין שטאָט איז געשאַפן געוואָרן א בית־יעקב־שול, און עס לערנען 150 קינדער (כ״י). אַלס לערערין איז אַנגאַזשירט געוואָרן פרל. פּערצאָוויטש (ביאַליסטאָק). ס׳איז אויך ביי אונדז געווען א באַזוך פון פרוי שענירער, וועלכע האָט עקזאַמינירט די קינדער און גירעט פאַר א גרעסערע פרויען־פאַרזאַמלונג. איר רעפעראַט האָט איבערגעלאָזט א שטאַרקן רושם **ר־ג.**

קאַריוון: לעצטנס האָט ביי אונדז געווייַלט פרוי שענירער. די לעצטע האָט באַזוכט אונדזער בי״י שול און עקזאַמינירט די קינדער. דער ח׳ גאַסט האָט אויך גירעט פאַר א גרויסן עולם פאַרזאַמלטע און אַרויסגערופן גרויס אינטערעס פאַר דער בי״י שול. ביים אַוועקפאָרן האָבן דעם פרוי שענירער באַגלייט די חשובסטע פרויען פון שטאָט. מיר דריקן דאָ אויס א גרויסן שכוח דער ג׳ פרוי שענירער פאַר איר באַזוך. **א בי״י שילערין.**

מיכאַוו־לעבאָרט: לעצטנס איז אין אונדזער שטאָט צונויפגערופן געוואָרן א בנות־פאַרזאַמלונג, און עס איז געוועלט געוואָרן א קאָמיטעט: פאָרזיצענדערן — מאַטל רובינשטיין, וויצע — מאַטל צוקער, סעקרעטאַרן — דאָבע סאָלאַמאָן, וויצע — שרה קאַרפּענשיפּ, קאַסירער — חוה גיטל ראַלניק, וויצע — גאָלדע קימאַן, קולטור און פּרעסע קאָמיסיע: חוה עדעלמאַן, בלימע בלייכמאַן, הענע געלערנטער, יוטע פעלהענדלער, רחל שוואַרצמאַן, רחמה שיפער, ביבליאָטעקאַרן — פּרימע מאַלץ. חמשה־עשר־בשבט האָבן מיר אויך איינגעאָרדנט א חגיגה, אויף וועלכע אונדזער לערערין האָט אַרומגירעט דעם באַטייט פון דעם טאָג. 2 מיטאָג זענען מיר זיך צוזאַמענגעקומען און 8 אָוונט האָבן מיר געהאַט א פּאַרטי. וועלכע האָט איבערגעלאָזט א גוטן איינדרוק ביי די אַנוועזנדע.

בעלכאַטאָוו: מוצש״ק פ׳ בשלח איז ביי אונדז געווען א חמשה־עשר־בשבט־פייערונג. ביי א גרויסע צאָל פאַרזאַמלטע עפנט די פייערונג ח פּשעמיסלאַווסקאַ און גיט ס׳וואָרט דער לערערין מאַרטענפעלד. די לעצטע האַלט א גייסטרייכן רעפעראַט מענינא דיומא. דער רעפעראַט האָט זייער אויסגענומען. און נאָכדעם ווי ס׳רעדן שימקיעוויטש און שערמאַן דעקלאַמירן די בי״י שילערנס. די חגיגה ווערט פאַרענדיקט ביים געזאַנג פון כאָר, וועלכער זינגט צוו. אנד. דעם הימן פון בא״י. נאָך דער פייערונג איז אויך געווען א שיינער באַנקעט, ביי וואָס מיר האָבן געמיטלעך פאַרבראַכט ביז שפּעט אין דער נאַכט. **סעקר. מ. ס—קא.**

קיעלץ: דעם היי־יאָריקן חמשה־עשר־בשבט האָט אונדזער בנות איינגעאָרדנט א אימפּאָזאַנטן אָוונט געווידמעט דעם טראַדיציאָנעלן חמשה־עשר־יום־טוב. ביי שיין סערווירטע טישן און גוטער שטימונג האַלט אַן אינהאַלטסרייכן רעפעראַט וועגן דעם באַטייט פון חמשה־עשר־בשבט־יו״ט — די בי״י תלמידה פון 5־טן קורס שווער. אונטערן געזאַנג פון בנות־הימן ווערט די חגיגה געשלאָסן. **סעקר. גאָלדראָט.**

דוואַרט: פון דער צייט זינט ה׳ פרידנזאָן׳ס באַזוך ביי אונדז איז געלונגען אונדזער אָרגאַניזאַציע גוט אַוועקצושטעלן, און עס איז פאַרגרעסערט געוואָרן א גרעסערע צאָל חברות, ווי אויך א יונגערע בנות־גרופּע און א בתיה־פאַרבאַנד. פאַר די לעצטע האָבן זיך מתחייב געווען צו געבן לעקציעס דריי מאָל אין דער וואָך די עלטערע בנות־חברות. מיר האָבן אויך געדינגען אן איינן לאָקאַל און ס׳איז געווען א פאַרזאַמלונג און עס איז געוועלט געוואָרן א פאַרוואַלטונג. די לעצטע האָט באַשטעלט אין דער ערשטער ריי פון אירע אויפגאַבן דאָס שאַפן פון א בית־יעקב־שול, און עס איז אונטערגענומען געוואָרן א זאַמל־אַקציע. מיט דער לעצטער פאַרנעמען זיך די ח׳ פרויען: לעווענטאַל און גלום. נאָך חנוכה האָט די „בנות״ איינגעאָרדנט א אָוונט, און עס איז געשפּילט געוואָרן דורך די בתי׳ קינדער „חנה און אירע זיבן זין״. פרוי לעווענטאַל האָט גירעט וועגן די צילן פון בא״י און אויפגעדריקט דאַנק דער פירערין פון יוגנט־גרופּע רחל שערעדזקאַ און פירערין פון בתיה שיינע היערושעווסקא. אַלע רעפערענטנס ווערן באַשאָנקען פון די אַנוועזנדע מיט אַפּלאָדיסמענטן און ביי א געהויבענער שטימונג זענען מיר זיך פונאַנדערגעגאַנגען.

מזל־טוב

צו די חתונות פון אונדזערע פריינדנס: פרל. ב. מינסקאַ מיט ה׳ דאַנציגער און פרל. ר. באַכלינסקא מיט ה׳ קעמפּינסקי, ווינטשן מיר א האַרציקן מזל־טוב. זאָל דער אַלמעכטיקער בענטשן זייער צוקונפט, מיט פיל גליק און צופרידנהייט אין גייסט פון אונדזערע תורה־אידעאַלן.

לאָדזש — ב. גאָלדבערג, ז. פרענקעל, ב. רעדליך און ח. דזשיאַלאָווסקאַ

צו דער חתונה פון דער חשובער פרל. ח״ ראָזענבלום ווינטש איך א האַרציקן מזל־טוב — זייט אייביק גליקליך.

וואַרשע — **ציר׳ל אָרלעאַן.**

בברכת מז״ט חמה הננו מברכים את ידידינו הי״ה מר מוטל לוקסנבורג לחתונת בנו.

המברכים: **י. ל. אוליאַן, א. ג. פרידנזון**

א האַרציקן מזל־טוב דער ג׳ פרל. **הענע איזשביצקא** צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ דעמבּינסקי. זאָל אמת־דיק גליק און אייביקע צופרידנהייט אייערע לעבנס־באַגלייטער זיין.

קאַליש — **לאה חאַראַש, עטקע מאַשקאָוויטש, מרים בעקמאַן, נעטקע ווייטץ.**

מיין ליבער פריינדן **טויבע חוציע** ווינטש איך מזל־טוב צו איר חתונה מיט ה׳ גוטגלאַס. זאָלן תורה ויראה — אייערע לעבנס־באַגלייטער זיין.

סטאַניסלאַוו — **נחמה עלענבערג.**

א האַרציקן מזל־טוב אונדזער ליבן ברודער **מאיר** נ״י צו זיין תנאים־שרייבן מיט די מוטיקע כלה מען פאַר אונדזער אידעאַל פרל. **חי׳ פרומט** ג״ע (בזשעזשין).

וואַרשע — **שרה און שיינדל גושעבמאַכער.**

צו די פאַרלאָבונג פון אונדזער אידעען־שוועסטער פרל. **אסתר בארנשטיין** מיט ה׳ **לייבל סאָמענסאָהן** ווינטשן מיר מזל־טוב.

וואַרשע — **שרה גושעבמאַכער, רבקה עלבוים און נחמה אייזנשטאַרק.**

מזל־טוב

ווינטשן מיר אונדזער חשובע פירערין און לערערין **חי׳ ראָזנבלום** צו איר חתונה מיט ה׳ **קאַן**. איר זאָלט זוכה זיין צו בויען א הויז אין ישראל פול מיט גליק און צופרידנהייט.

לאָדזש — **בנות־אגודת־ישראל**

מזל־טוב

א ברכה־פולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזערע געטרייע עסקנות **שפרה גוטער** (לאָדזש) **פרומיט גייער** (בזשעזשין) צו זייער תנאים שרייבן ווי אויך **אסתר מיאַטלאַ** (פּלאָצק) און **זיסל וורא־אויסקע** (לוסטאַוו) צו זייערע חתונות.

צענטראַלע בנות אגודת ישראל אין פוילן.

צו די חתונה פון אונדזער חברה **פייגע אורבך** (קאַליש) מיט ה׳ **ראָזען לאַט** (זד. וואָלאַ), ווינטשן די האַרציקסטע מזל־טוב־וואונטשן.

זד. וואָלאַ — **שוועסטערן ראָזענבלאַט, פּערל שילת, בראַנאַ פאָלקאַ, מייטע פירשטנבערג.**

דעם האַרציקסטן מזל־טוב און פיל גליק ווינטשן מיר די אונערמידלעכע קעמפערן פאַר אונדזער אידעאַל פרל. **שפרה גוטער** צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ **פּאַמעראַנצענבלום** (לאָדזש). אייער צוקונפט זאָל דער אַלמעכטיקער בענטשן מיט פיל גליק און צופרידנהייט עד בלי די!

פּאַדעמביץ — **בנות־אגודת־ישראל.**

צו די חתונות פון אונדזערע חברות: **רייזל שטייער** (זד. וואָלאַ) מיט ה׳ **ערענרייך** (בענדין), **פייגע וואָלקאָוויטש** (זד. וואָלאַ) מיט ה׳ **אַלבערשטיין** (לאָדזש) **חוה טאַוב** (זד. וואָלאַ) מיט ה׳ **שלאָס** (טשענסטאָכאָוו) און צו די תנאים פון אונדזער חברה **דבורה יאַכימאָוויטש** (זד. וואָלאַ) מיט ה׳ **דזשיאַלאָווסקי** (לאָדזש), ווינטשן א האַרציקן מזל־טוב און פיל צופרידנהייט.

זד. וואָלאַ — **לערערין געלבבלום, בנות־אגודת־ישראל.**

א האַרציקן מזל־טוב צו דער חתונה פון אונדזער פריינדין פרל. **ברײַנדל מינסקאַ** ווינטשן.

לאָדזש — **קליין, שייעוויטש און פּשיטיק.**

מיין חבר **משה מאַרק** צו זיין פאַרלאָבונג ווינטשט א האַרציקן מזל־טוב.

גליניע — **ש. גאָלדער.**

בברכת מזל־טוב חמה ונלבבת אנו מברכות את מרת **הענא ראַבינאָוויטש** ומרת **זלאַטע צענטנער** מפּיאָטרקאָוו לרגלי נשואיהן. יהי״ר שבתוכן יבנו על יסוד רעיוננו הקדוש.

ריזל רובין (ורשה), **צפורה טייטלבוים** (קאָזשאָ־רעמבערטאָוו).

יחיאל פײַנער

„צווײַ אונצואַנציק״

– לידער און טריאָלעטן –

שמואל נאַדלער שרייבט מיט אַנטציקונג:

„דאָפאַר קאָן מען זאָגן אויף יחיאל פײַנער׳ס בוך־לידער דעם גרעסטן שבח וואָס קאָן בכלל געזאָגט ווערן מיטן מענטשלעכן לשון: — דאָס איז אמתע דיכטונג...

פּרייז 1.50 צו באַקומען אין אונדזער רעדאַקציע.

פון טיפסטן האַרצן דריקן מיר אויס אונדזער שמערצלעכסטן מיטגעפיל אונדזערע חברות **איידל, מרים** און **שוועסטערן גורפינקעל** צום פריצייטיקן טויט פון זייער געליבטער **מוטער** ע״ה. השי״ת זאָל אייך טרייסטן אין דער ווייטערדיקער אַרביט פאַר אונדזער אידעאַל.

ליפּנאָ — **בנות־אגודת־ישראל.**

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אייך פאַמיליעס **זילבערשטיין** און **מאָרגנשטערן** צום טראַגישן טויט פון זייער מאַן, פאָטער און שווער **משה** ע״ה. אין דער אונערמידלעכער אַרביט לטובת אונדזערע הייליקע תורה־אידעאַלן זאָלט איר א טרייסט געפינען. אויך דיר חברה **שרה קאַן** צום טויט פון דיין געשעצטן מחותן — זאָלסטו זיין געטרייסט.

לאַסקאַזשעוו — **בנות־אגודת־ישראל, ר. אַנקלעוויטש**

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס די שוועסטערן **מילבערג** צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער **ז. פאָטער** ע״ה. זאָל אייך השי״ת טרייסטן צוזאַמען מיט די וואָס טרויערן אויף ציון און ירושלים.

בזשעזשין — **בנות־אגודת־ישראל, ט. יערוזאַלעם און פעסע סאָלאָמאָן**

טיף גערירט שטייען מיר געבויגן פאַרן פרישן קבר פון דער פריצייטיק פאַרשטאָרבענער איבערגעגעבענער חברה **לאה זוסמאַן** ע״ה.

לאָדזש — **בנות־אגודת־ישראל.**

פון טיפן האַרצן דריקן מיר אויס אונדזער מיטגעפיל דער פאַמיליע **שוואַרצבערג** צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער טאָכטער **גיטל** ע״ה 15 יאָר אַלט. אין דער אַרבייט פאַר אונדזער הייליקן בי״י אידעאַל זאָלט איר א טרייסט געפינען.

בעלכאַטאָוו — **בנות־אגודת־ישראל, יוגנט־קרייז ביי בא״י, לערערין: צ. מאַרטענפעלד**

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ŁÓDŹ, 12 lutego 1932 r.

B A J S J A K O W

CENA 65 GR.

Rok IX zeszyt (83) 8
Adres Red. „Bajs Jakow"
Łódź, Kilińskiego 44.
Telefon 109-77

תּוכן פון היינטיקן נומער

אַלמאַנאַך-אויסגאַבע פון ב״י-זשורנאַל — — — — — — —
פון מיין באַזוך אין ב״י-סעמינאַר — — — — אַ. ג. פרידנזאָן
איינפלוס און איבערציינונג — — — — — — — י. ל. אָרלעאַן
סאַדאַס דושוועאַס — — — — — — — — בנימין מינץ
דאָס תורה-פאָלק אין אַנטוועטפּן — — — — אליעזר שינדלער
אַדיר-לידער און אַנדערע — — — — — ד״ר שלמה בירנבוים
לידער — — — — — — — — — — — — אסתר ראַזאַ
דעם אייבערשטנס קול (תהלים) — — — — — אַ. שינדלער
יידישע נגינים אַלס דערציער — — — ד״ר יוסף קאַרלעבאַך
פון דער סדרה — — — — — — — — — — שרה שענירער
שפּעט אין דער נאַכט — — — — — — — ש. שאַכנאָוויטש
מיין תפלה, ווידוי (לידער) — — — — — — — שמואל גאָדלער
ענטפערס אויף אונדזער ערשטער אַנקעטע
קראַניק, ידיעות, אַנאָנסן און בילדער.

אַ האַרציקן ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה פון צענטראַל-ראַט חי׳ ראָזנבלום צו איר חתונה מיט יצחק קאַן. אייער עתיד זאָל זיין פול מיט ברכה און הצלחה.
צענטראַלע בנות אַגודת ישראל
אין פּוילן

אַ סך גליק און אַ שפע מיט ברכות ווינטשן מיר אונדזער פריינדן חי׳ ראָזנבלום צו איר חתונה מיט ה׳ יצחק קאַן.
קראָקע. פאַמיליע גראָס

בברכת מזל-טוב חמה ולבבית אני מבורכת את המורה הנכבדה והיקרה מרת חי׳ רוזנבלום שתחי׳ לנשואי׳. תהי׳ עתידה מזהיר כשמש בצהרים, ותזכה לבנות ביתה בית נאמן על הרי יהודה, ברוח אבותינו:
בלכטוב — המורה צבי׳ מורטנפעלד „בנות אג״י"

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטש איך מיין ליבער חברה חי׳ ראָזנבלום (לאָדזש) צו איר חתונה.
זאַוויערטשע — רבקה האַבערמאַן

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטש איך מיינע ליבסטע חברות: חי׳ ראָזנבלום, פערל סאַבוטקאַ און שיינע טאַרגהיים צו זייערע חתונות. זאָל אייער לעבן זיך פלעכטן אין איין קייט פון גליק און צופרידנהייט.
טשעכאַנאָוו — לערערין ציראל עטינגער

די האַרציקסטע מזל-טוב-ווינטשן צו דער חתונה פון פרל. ראָזנבלום מיט ה׳ קאַן און צו דער פאַרלאָבונג פון פרל. גוטער מיט ה׳ פאַמעראַנצבלום, ווינטשט
בזשעזשין — לערערין ט. יערוזאַלעם

מיין ליבער חברה חי׳ ראָזנבלום ווינטש איך אַ הערצלעכן מזל-טוב צו איר חתונה מיט ה׳ קאַן. תהי׳ עתידה מזהיר כשמש כצהרים!
קשאַנאָוו — רבקה קליין

אַ ברכה-פולן מזל-טוב אונדזער ליבער און אַקטיווער מיטאַרביטערן שיינדל רוקח ווינטשן מיר אַ הערצלעכן מזל-טוב צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ שאַפּירא (וואַרשע).
ראַווע-רוסקאַ — בנות אַגודת ישראל
פריינדנס: ה. בערגער, פ. שפערבער

אונדזער איבערגעגעבענער בנות-מיטגלידערן און מיטאַרביטערן פרל. שיינדל רוקח ווינטשן מיר אַ הערצלעכן מזל-טוב צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ שאַפּירא (וואַרשע).
ראַווא-רוסקאַ — ק. שטראַך, ש. וויזענפעלד

דאָס זעלבע ווינטשן אויך
בתיה-פאַרבאַנד און אַלע ב״י-שילערנס

אַ האַרציקן מזל-טוב מיין חברה ב. מינסקאַ צו איר חתונה מיט ה׳ ש. ב. דאַנציגער. דיין צוקונפט זאָל זיין אַ אייביקער פרילינג.
אָסטראָוויעץ-ליסקאַ — יהודית טראַסנער

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ג. לערערין פרל. מינסקאַ (לאָדזש) צו איר חתונה מיט ה׳ דאַנציגער (וואַרשע).
לאָדזש — גייערס-ראַיאָן לערערין הירשבערג
„בנות אַגודת ישראל"
פערטער קורס בית-יעקב

צו דער פאַרלאָבונג פון דער גרינדערן פון אונדזער בנות-אָרגאַניזאַציע חי׳ פרומיס גייער (בזשעזשין) מיט ה׳ מאיר גזשעבמאַכער (וואַרשע). ווינטשן פיל גליק און צופרידנהייט
אויאַזד — בנות-אגודת-ישראל

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר די גיוו. פאַרזיצענדערין פון אונדזער „בנות" חי׳ פרומיס גייער (בזשעזשין) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ מאיר גזשעבמאַכער (וואַרשע). זאָל דער אַלמעכטיקער אייער צוקונפט מיט שטענדיקע צופרידנהייט בענטשן.
נ׳ זשעשין — בנות-אגודת-ישראל

די ברכה-פולסטע מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע חברות גיטל אונגער (בלאַשקי) צו איר חתונה מיט ה׳ יששכר פערלע (קאַליש) און ביילאַ בריקמאַן צו איר פאַרלאָבונג. אייער צוקונפט זאָלט איר זוכה זיין בויען אין גייסט פון אונדזערע אידעאַלן אויף די בערג פון ציון און ירושלים.
בלאַשקע — בנות אגודת ישראל
לערערין רייזל ראָזאַ
הנה טרויבע

אַ הערצלעכן מזל-טוב דער גיעהטער פרל. גאָלדפריינד, די פאַרזיצענדערין פון דער ב״י-שול (מיעכאָוו) צו דער פאַרלאָבונג פון איר זון. זייט זוכה צו פייערן די חתונה אויף די בערג פון ציון וירושלים.
ווינטשט: ברייַנדל שיף
בנות-אג״י, ב״י-שילערנס

צו דער פאַרלאָבונג פון אונדזער אַקטיווער בנות-חברה פרל. רעכה פעססעל מיט ה׳ בעריש שפינגער, ווינטשן מיר אַ הערצלעכן מזל-טוב. גליק און צופרידנהייט זאָלן אייער עתיד תמיד באַגלייטן.
סטאַראַ-סאַל — בנות-אגודת-ישראל

די האַרציקע מזל-טוב-וואונטשן און גייסטיקע פאַרגיניגנס עד מאה ועשרים שנה, גיבן מיר אונדזער גיוו. לערערן זיסל וואַרצלאַווסקאַ (לי־טאָסאָוו) צו איר חתונה מיט ה׳ זינגער (בלאַשקי). איר זאָלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון אונדזערע אידעאַלן.
לאַסק — פעסע מאַרטשאַק, רוזאַ קאַהן
יוטע אַלע, גליקאַ גאָטאַלף.

צו דער חתונה פון אונדזער איבערגעגעבענער בנות-חברה פרל. אסתר חי׳ מיאַטלאַ (פלאָצק) מיט ה׳ אהרן טובי׳ גליקסמאַן (לאָדזש) ווינטשן מיר דעם האַרציקסטן מזל-טוב. זאָל השי״ת אייך בענטשן מיט פיל גליק און צופרידנהייט און זייט זוכה צו בויען אייער הויז אין גייסט פון אונדזערע אידעאַלן.
פלאָצק — בנות אגודת ישראל
שרה זימאַן, גאָלדאַ און שרה גראַבאָווסקאַ, שרה האַלצמאַן און מרים האַראַוויטש

דעם האַרציקסטן און ברכה-פולסטן מזל-טוב ווינטשן מיר די גרינדערן און לערערן פון אונדזער ב״י-שול פרל. שפרה גוטער צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ פאַמעראַנצבלום (לאָדזש). גליק און צופרידנהייט זאָלן תמיד אייערע באַגלייטער זיין.
פאַדעמביץ — פרויען פאַרוו. בית-יעקב.
פאַרזיצענדערין ג. צענדער, מ. בערגעריש, גיימאַן, נ. שייניאַק, ש. לעווין, מאַניעק, הערשקאָוויטש און מוכניצקאַ.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר צו די חתונה פון אונדזער איבערגעגעבענער אידעען-שוועסטער פרל. ברײַנדל מינסקאַ (לאָדזש) מיט ה׳ שמחה בינם דאַנציגער (וואַרשע). זאָל אייער צוקונפט באַצירט זיין מיט בלומען פון אונדזער הייליקן אידעאַל.
לאָדזש — שוועסטערן שפּירא, צ. גוטמאַן, און רבקה פיבערט

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגעגעבענער פאַרוו.-מיטגלידערן פרל. גיטל קעניג (רימאַנאָוו) מיט ה׳ שאול אדלער (ליסקאַ). אייער צוקונפט זאָל געבויט ווערן אויף די יסודות פון אונדזער הייליקן אידעאַל.
רימאַנאָוו — בנות-אגודת-ישראל
חנה פלוהר, שוועסטערן: גינצבורג, טאַרעס, מאַרגולעס, לערער און ביילאַ פירער.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער געטרייער און ליבער שוועסטער גיטל קעניג צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ שאול אדלער. השי״ת זאָל אייך מיט גליק און צופרידנהייט בענטשן.
רימאַנאָוו — שוועסטערן חנה און חיה קעניג

האַרציקע מז״ט-ברכות אונדזערע בנות-חברות: פרל. פייגע אורבאַך צו איר חתונה מיט ה׳ ראָזענבלאַט (זד.-וואָלאַ) און פרל. פעסע ווייס צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ מאָרגנשטערן (דאַברע). זייט זוכה צו בויען אייער צוקונפט אין עשירות און כבוד, אין גייסט פון אונדזערע אידעאַלן.
קאַליש — בנות-אגודת-ישראל
פאַרזיצ. פרוי פערלע, מרים בערגמאַן

אַבאָנאַמענטס-פּרייז:
אַ יאָר (21 נום.) 10 גילדן,
1/2 יאָר (12 נום.) 6 גילדן
אַ 1/4 יאָר (6 נום.) 3 גילדן,
אַ חודש (2 נום.) 1.20 גילדן.

אַנאָנסן-פּרייז:
אַ גאַנצע זייט 200 גילדן
אַ האַלבע זייט 100 גילדן
אַ פערטל זייט 50 גילדן.
אַ אַכטל זייט 25 גילדן.

דער אַבאָנאַמענט מוז געצאָלט ווערן פריִער אויס!
געלט-שיקן P. K. O. 67-795
אַ גראַטולאַציע-אַנאָנס ביז 20 ווערטער 3 גילדן. געלט פאַר אַנאָנסן פריִער אויס!

געזעצט ביי ר. זעצער, לאָדזש, זאַכאָדניאַ 66

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon — Druk J. Diament Łódź, Kilińskiego 50